

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Fakulta humanitních studií

Název bakalářské práce:

**Romové a sociální síť státu
z pohledu kompetentních úřednic**

**Romani People and the National Social Network
from the Prospective of Competent Officials**

Vypracovala: Ivana Mertinová

Vedoucí práce: PhDr. Mirjam Moravcová, DrSc.

Poděkování

V úvodu této práce bych ráda poděkovala PhDr. Mirjam Moravcové, DrSc. za odborné konzultace, připomínky a metodické vedení při psaní bakalářské práce, jakož i za motivaci ke zpracování daného tématu. Dále děkuji zaměstnankyním sociálního a správního odboru městského úřadu a zaměstnankyním úřadu práce – konkrétněji kontaktního místa státní sociální podpory - za věnovaný čas při konzultaci dané problematiky a za poskytnutí odborných rad a materiálů, které mi pomohly při zpracování praktické části práce.

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta humanitních studií

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 26.6.2009

.....

podpis

OBSAH

1. Úvod	7
<u>I. Teoretická část</u>	10
1. Sociální zabezpečení: fenomén moderní společnosti	10
1.1. Původ a význam pojmů v oblasti sociálního zabezpečení	10
1.2. Cíle soudobého sociálního zabezpečení	12
1.3. Formy sociálního zabezpečení	13
2. Státní sociální podpora (dávky státní sociální podpory)	14
2.1 Nárok na dávky státní sociální podpory	16
2.2 Životní minimum	17
3. Sociální pomoc	18
3.1. Pojem sociální pomoc a sociální péče	18
3.2 Pomoc v hmotné nouzi	19
3.2.1. Příspěvek na živobytí	21
3.2.2. Příspěvek na bydlení	22
3.2.3. Mimořádná okamžitá pomoc	22
4. Romové - příjemci státní sociální podpory a sociální pomoci	24
5. Česko-romské soužití	26
<u>II. Empirická část</u>	27
1. Výzkum	27
1.1 Zkoumané město	29
2. Metodologie a sběr dat	29
3. Seznámení se se skupinou respondentů	34
4. Romští pobíratelé dávek očima úředníků	36
4.1 Romové – příjematelé pomoci v hmotné nouzi	36
4.2 Romové – pobíratelé státní sociální podpory	38

5. Odpovědi úřednic.....	39
5.1 <i>Obraz Roma – klienta.....</i>	40
5.2 <i>Názor úřednic na diskriminaci Romů.....</i>	41
5.3 <i>Možné příčiny diskriminace Romů.....</i>	43
5.4 <i>Sociální zabezpečení jako motivace změny.....</i>	44
5.5 <i>Relevance státní sociální péče.....</i>	46
6. Závěr	49
7. Seznam použité literatury a internetových stránek.....	52

III. Příloha

1. Dotazník úředníkům

1. Úvod

Bakalářská práce se zabývá tématem - v dnešní době aktuálním a často diskutovaným. Konkrétně se zaměřuje na problematiku sociálního zabezpečení Romů, jakožto nejpočetnější minority v České republice, ovšem ze specifického hlediska sociálních dávek a pomoci v hmotné nouzi, které jednotlivcům v případě potřeby stát poskytuje.

Podnět k mému výzkumu mi dala mimo jiné i kniha *Monitorování ochrany menšin v rámci Evropské unie (s podnázvem Situace Sintů a Romů v Německu)* vydaná roku 2002 Open society Institutem. Tato německy psaná kniha, kterou jsem si zvolila ke skeletovému překladu, je v podstatě zprávou o situaci Romů v Evropské unii. Je doporučením pro budoucí členské státy Evropské unie v oblasti, která se týká menšin. Tato kniha se zabývá studií EUMAP (EU Accession Monitoring Program) vypracovanou OSI (Open Society Institut) v pěti evropských zemích, a to Francii, Německu, Itálii, Španělsku a Velké Británii a je mi nápomocna při vypracování mé bakalářské práce, neboť se zabývá studiem národnostních menšin ve státech EU a státech, které se ucházejí (ucházely) o začlenění do ní. Kniha je shrnutím obecných kritérií ohledně ochrany a pomoci menšinám, které musí země splnit, aby mohly být přijaty.

I přestože je kniha z roku 2001, tzn. Z doby, kdy ještě Česká republika nebyla začleněna do Evropské unie, je velmi přínosnou jak informacemi z teorie, tak i praktickými poznatky a mnoha příklady, které vše řečené dokládají. Zprávy z roku 2002 upozorňují na oblasti, týkající se ochrany před diskriminací menšin a jejího politického prosazení a hodnotí účinnost vládních pokusů, které se snaží tento problém řešit. Zprávy obsahují nezávislé analýzy, politická hodnocení a doporučení. Zabývají se rovněž postavením Romů ve společnosti, na trhu práce, vzdělávacích zařízeních atd. Kniha obsahuje, jak bylo zmíněno, nesčetně mnoho příkladů z praxe, které dokazují to, jak jsou Romové v Evropské unii (s podrobnějším rozбором situace v Německu) diskriminováni. Je třeba říci, že kniha je dosti jednostranná, a to v tom smyslu, že líčí Romy pouze jako

utlačovanou skupinu a nebere v potaz jejich negativní stránky. Mne by tedy zajímalo, jestli i mnou sledovaní úředníci mají tak radikální a diskriminační pohled na Romy, jak je to líčeno ve zmiňované knize.

Sociální zabezpečení, zahrnuje v globálu pomoc lidem v případě nemoci, nezaměstnanosti, zdravotního poškození a invalidity, pracovního úrazu a nemoci z povolání, stáří, mateřství, rodičovství a úmrtí uživatele. Nejčastěji používanými nástroji sociálního zabezpečení jsou sociální pojištění, sociální podpora, sociální pomoc a sociální služby. Já osobně se budu hlouběji věnovat jak *státní sociální podpoře*, konkrétněji dávkám státní sociální podpory, tak i *sociální pomoci*, kterou v současnosti tvoří mj. pomoc v hmotné nouzi, kterou poskytují městské úřady ve své kompetenci. Kromě pomoci v hmotné nouzi se pod pojmem sociální pomoc skrývají rovněž dávky sociální péče, kterými se však konkrétněji zabývat nebudu, neboť je v praxi tvoří „pouze“ dávky pro tělesně postižené, které byly z platné právní úpravy dosud zachovány jako jediné.

Ve své práci se budu zajímat o postoje sociálních pracovníků malého středočeského města se stabilizovanou romskou menšinou. Budu se zajímat o jejich názory na Romy, kteří pobírají dávky státní sociální podpory a využívají pomoc v hmotné nouzi. Současně budu zaznamenávat jejich hodnocení romských spoluobčanů ve městě, jejich pohled na aktuálně platný systém sociálního zabezpečení a také jejich případné připomínky ke změnám a funkčnosti tohoto systému.

Sledování názorů úředníků, kteří bezprostředně jednají s příjemci sociálních dávek, není v české odborné literatuře běžné. Také literatura, která se zabývá sociálním postavením Romů v České republice, se orientuje především na řešení této otázky z pozice státu, případně z pozice lokality.¹ Úhel pohledu, který jsem

¹ Srov. např. Romové v České republice (1945 – 1998). Praha, Socioklub 1999; DEMOGRAFIE, 1998, č. 3 (číslo věnované Romům); GJUROVIČOVÁ, Jitka: Romové jako objekt státní politiky. Praha, Themis 1999; FRIŠTENSKÁ, Hana: Romové a státní politika. In: Romové – reflexe problému. Soubor textů k romské problematice. Praha, Sofis 1999; KALIBOVÁ, Květa: Demografické charakteristiky romské populace. Praha 1991; BERKOVÁ, Jitka: Dekáda romské inkluze 2005-2015. Kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity. Praha 2005; ŠMÍDOVÁ, Olga: Zdi a mosty. Česko-romské vztahy. Praha, UK – FSV 2001; VŠETEČKA, Imrich: Utváranie se problémových romských seskupení v městech ČR. In: Syrovátka, Tomáš (ed.): Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno, Georetown 2002, s. 227 -246; NAVRÁTIL, Pavel: Projekt komunitního bydlení v perspektivě paradigmatické sociální práce.

nastavila, reaguje na aktuální problémy některých měst a může dát nové podněty k jejich řešení.

První část mé práce je věnována problematice sociálního zabezpečení a navazující část obsahuje analýzu výsledků výzkumu a formuluje z něj plynoucí poznatky.

Ve výzkumu mapuji tyto oblasti mého zájmu:

1. Možnosti rozsahu sociálních dávek, které stát Romům nabízí a podmínek za nichž je poskytuje.
2. Názor úředníků jednak na informovanost Romů v oblasti poskytování státní sociální podpory a podpor v hmotné nouzi a jednak na spolupráci s Romy.
3. Pohled úředníků na sociální systém ve vztahu k Romům.
4. Efektivnost tohoto typu státní podpory (státní sociální podpory, příspěvky v hmotné nouzi) z hlediska názorů státních úředníků.

I přesto, že pro stát je samozřejmě logicky lepší, když lidé pracují a nečerpají státní podporu, je třeba si uvědomit, že někdy se člověk dostane do situace, kdy finanční pomoc potřebuje a obrací se na stát, po kterém tuto pomoc žádá. Stát v mé práci je „zastoupen“ státními zaměstnanci – úřednicemi. Jaký názor na funkčnost státní podpory zastávají tito úředníci ve vztahu k romským spoluobčanům? To bude jedna z otázek, na kterou ve své práci hledám odpověď.

In: Syrovátka, Tomáš (ed.): Menšiny a marginalizované skupiny v České republice. Brno, Geotown 2002, s. 321 – 351. NAVRÁTIL, Pavel: Úvod do teorií a metod sociální práce. Brno, Národní centrum pro rodinu 2000; NAVRÁTIL, Pavel: Sociální práce jako sociální konstrukce. Sociologický časopis 34, 2001, č. 1, s. 37 – 50;

I. Teoretická část

1. Sociální zabezpečení: fenomén moderní společnosti

1.1 Původ a význam pojmů v oblasti sociálního zabezpečení

Historickými předchůdci pojmu sociální zabezpečení byly pojmy chudinská péče, sociální správa (anglicky *social administration*) a sociální péče (anglicky *social welfare*). Všechny pojmy jsou produktem přístupu evropské společnosti k sociálně slabým vrstvám obyvatelstva v období od XVI. století až do 1. světové války. Nejprve svobodná města na sebe převzala péči o chudé regulací žebrání a později organizováním azylů (chudobince, sirotčince apod.), postupně pak převzal tuto péči na sebe² stát.

Podle výkladu Petra Troestera, který se zabývá problémem sociálního zabezpečení, se pojem sociální bezpečnosti vyvíjel následovně: *„Pojem sociální péče je pojmem, který koncem XIX. a počátkem XX. století označoval soustavnou péči státu a obce o „sociálně slabší“ občany. Za 2. světové války se pojem sociální péče ve spojení s novou koncepcí sociálních rolí státu používá k označení náplně sociálního státu a následně začíná vznikat pojem sociálního zabezpečení/bezpečnost, který se v průběhu dějin vyvíjel a vyvíjí se i nadále.“* (Troester, Petr (2008): *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C.H.Beck. str. 2.)

V současnosti státní administrativa České republiky pracuje, co se týče této problematiky, s pojmem *sociální zabezpečení*, které, jak je zmíněno v úvodu, je tvořeno jednotlivými podpojemy, a s pojmem *sociální politika*.

„Se slovem sociální se setkáváme dennodenně v různých významech. Toto slovo se obecně týká vrstev hospodářsky slabých a závislých osob na aktivní části společnosti. Je to slovo týkající se společnosti, zejména její péče o společensky a ekonomicky slabší vrstvy. Po druhé světové válce (podle Slovníku jazyka českého z roku 1948) se užívalo slova sociální ve trojím významu, a to:

- 1) vztahující se ke společnosti,*
- 2) týkající se zlepšování společenských poměrů,*
- 3) týkající se hmotného zabezpečení jedince ve společnosti.“* (Troester, 2008: 3)

² Chudinské zákony za Alžběty I. V Anglii začátkem XVII. Století. Alžbětin Kodex chudých (1597) byl první ucelenou legislativou chudinské péče.

Pro přídavné slovo sociální je typická velká rozmanitost podstatných jmen, se kterými se pojí. Pro mou práci je mimo jiné důležité spojení slov *sociální* a *politika* v pojem *sociální politika*. *Sociální politika* je neustálým a cílevědomým úsilím jednotlivých sociálních subjektů o změnu nebo o udržení a fungování svého nebo jiného (státního, samosprávného) sociálního systému. Sociální politika se občas ztotožňuje se záchrannou *sociální sítí*³, která je útočištěm poslední naděje pro lidi v hmotné nouzi a je jen jedním z nástrojů *sociálního zabezpečení*.

Co si představíme pod pojmem *sociální síť* státu? Sociální síť v našem výkladu rozumíme v podstatě jednak soustavu sociálních dávek potřebných k zabezpečení životního minima občanů a jednak soustavu sociálních služeb, které jim mají pomoci v sociální či existenční krizi.

Pojem *sociální zabezpečení* pak označuje uspořádání minimálních dávek sociálního pojištění, sociálních (státních) podpor a sociální pomoci takovým způsobem, aby žádný občan nebyl existenčně ohrožen v době ekonomických reforem i mimo ně. Dalo by se říci, že kvalita sociálního zabezpečení je úměrná kvalitě záchranné sociální sítě.

Jinými slovy, v současnosti jde České republice o to, aby v důsledku ekonomické transformace a ekonomických propadů neklesl občan pod hranici existenčního nebo sociálního minima. Zde je třeba zmínit to, že existenční minimum není totéž co životní minimum – a to se liší jak je popsáno v Zákoně o o životním a existenčním minimu 110/2006 Sb. od sociálního minima takto:

Existenční minimum: je minimální úroveň příjmů (a tedy i životních nákladů), která umožňuje základní existenci člověka, tzn. stravu, oděv a ochranu před počasím. Nižší příjem, než stanoví existenční minimum, znamená ohrožení člověka hladem a zimou.

Životní minimum: jsou minimální životní náklady, minimální úrovně příjmů, pod nimiž nastává stav chudoby.

³ Téma sociální sítě je tématem, kterým se ve své práci budu hlouběji zabývat a jehož široké pojetí vymezím na určitou skupinu obyvatel České republiky v jednom z nejmenovaných středočeských měst.

Sociální minimum: takový příjem (minimální náklady), který odráží celkovou životní úroveň v dané zemi, vyjadřuje všeobecný názor na nejnižší přijatelné uspokojování všech potřeb člověka, byť jen na minimální úrovni.

„Součástí sociální politiky jsou také – a to především – nástroje aktivní a zaměstnanecké politiky, nikoliv jen statické pečovatelské poskytování veřejnoprávními systémy. Evropa potřebuje státní sociální politiku umožňující lidem zabezpečit si určitou rozumnou životní úroveň přiměřenou ekonomickým možnostem výdělečně činných osob i v dobách, kdy se z nejrůznějších důvodů nemohou účastnit ekonomických aktivit.“ (Troester, 2008: 7).

Petr Troester konstatuje: „*Pojem záchranné sociální sítě vznikl jako produkt liberální představy, že sociální ochrana má zajistit jen důstojnou minimální hranici životních potřeb a ponechat na iniciativě jednotlivce, aby si zajistil více (reziduální pojetí sociální ochrany).*“ (Troester, 2008: 8).

1.2 Cíle současného sociálního zabezpečení

Cílem současného sociálního zabezpečení, v nejobecnějším slova smyslu, je regulace odpovědnosti občana za jeho budoucnost (povinné pojistné systémy) a stanovení míry a forem jakési sociální solidarity mezi občany (povinný či dobrovolný transfer prostředků skrze daňovou soustavu nebo sponzorováním). Toto uspořádání společnosti se zabudovanými sociálními zárukami důstojné existence člověka se Troesterovi jeví jako: „*přirozený vrchol pyramidy společenského rozvoje.*“ (Troester, 2008: 10).

Vedle práva na sociální zabezpečení existují i další základní lidská sociální práva, a to: právo na práci, právo na vzdělání, právo na uspokojivé pracovní podmínky, právo na rodinu a na životní úroveň. Právo na práci v demokratických společnostech znamená možnost zvolit si svobodně zaměstnání za uspokojivých pracovních podmínek a za přiměřenou odměnu, právo získat práci v mezích možností nebo peněžitou podporu v nezaměstnanosti.

„Právo na sociální zabezpečení je velkou vymožeností 20. století. Toto právo je podrobně rozvedeno v úmluvách Mezinárodní organizace práce, které ČR ratifikovala. Základními úmluvami jsou – č. 102 o sociálním zabezpečení a č. 118 o rovnosti zacházení.“ (Troester, 2008: 12).

1.3 Formy sociálního zabezpečení

Nejčastěji používanými nástroji sociálního zabezpečení jsou:

- a) sociální pojištění,
- b) sociální zaopatření či podpora,
- c) sociální pomoc,
- d) sociální služby.

Ve své práci se budu zajímat o sociální podporu a sociální pomoc, zmíním se i o sociálních službách.

„Státní sociální podpora byla u nás zavedena v roce 1958 jako soustava zaopatřovacích dávek poskytovaných ze státního rozpočtu určitým skupinám osob.“ (Troester, 2008: 17). Jde o sociální dávky poskytované bez ověřování příjmů nebo majetkových poměrů. Některé dávky sociálního zabezpečení jsou ovšem podmíněny nízkým příjmem a nemajetností. Tam, kde jsou tyto dávky podmíněny potřebností (ověřením výdělku) a jsou přiznávány úředním výrokem, jde o *sociální pomoc* (tzn. individuálně selektivní přístup). Nikoli o státní sociální podporu.

„Základními znaky státní sociální podpory je striktní definování všech jeho parametrů. Jde o povinný, zákonem upravený nedistributivní systém; zákon stanoví okruh povinně zaopatřených osob; zákon stanoví podmínky vzniku a trvání nároků a jejich výši, poživatel dávky finančně do systému nepřispívá; systém je financován ze státního rozpočtu nebo podle jiných pravidel úhrady nákladů z veřejnoprávních prostředků.“ (Troester, 2008: 17).

Pojem *sociální pomoc* nahradil starší pojem „chudinská péče“. Sociální pomoc je oproti tomu forma přerozdělování, kdy nějaký subjekt poskytuje pomoc těm,

kdo ji prokazatelně potřebují. Pokud tak činí stát, hovoří se o státní sociální pomoci. Poskytuje se občanům ve stavu hmotné nouze k pokrytí jejich potřeb v nezbytném či přiměřeném rozsahu.

Nové pojetí *sociální pomoci* klade, dle Troestera: „*Větší důraz na aktivní úlohu adresáta sociální pomoci a jeho občanskou odpovědnost za sebe a svoji rodinu. Občan své odpovědnosti za sebe sama není zbaven: a) ani dostal-li se do stavu hmotné nouze, kterou není schopen vlastními silami překonat, b) ani když jiné nástroje ze systému sociálního pojištění a státní sociální podpory nelze použít, protože na ně nevznikl nárok, anebo samy o sobě nestačí k překonání negativní sociální situace.*“ (Troester, 2008: 13).

Sociální služby jsou druhem sociální péče poskytované konáním státní instituce ve prospěch jiné osoby. Jde o činnosti ve prospěch občanů/uživatelů poskytované: veřejnoprávní institucí přímo; z prostředků veřejnoprávní instituce a za její podpory soukromoprávními institucemi, zpravidla konajícími s akreditací či licenci státu a za jeho odborného dohledu.

V moderních západoevropských a severoamerických státech se vyvinula důležitá dichotomie státních a nestátních sociálních služeb. O tomto druhu nestátní pomoci (neziskové organizace apod.) je třeba se zmínit, ale nebude předmětem mé bakalářské práce,

Přes obecnější úvod se dostávám k samotným dvěma pojmům, které mne konkrétně budou zajímat. Jedná se o pojmy *státní sociální podpora* a *sociální pomoc*.

2. Státní sociální podpora

Systém státní sociální podpory byl zaveden zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. Státní sociální podpora je systémem státních dávek určených především rodinám s nezaopatřenými dětmi. V podstatě by se dalo říci, že jde o státem organizovanou sociální solidaritu mezi rodinami bezdětnými a rodinami

s dětmi, mezi rodinami s vyššími příjmy a rodinami, které mají příjmy nižší.

Dávkami státní sociální podpory se dle zákona stát podílí na krytí nákladů na výživu a ostatní základní osobní potřeby dětí a rodin a také nákladů spojených s některými dalšími sociálními situacemi (§ 1, odst. 1 zák. č. 117/1995 Sb.). Proto je také hlavním kritériem pro přiznání některých dávek státní sociální podpory příjmová situace rodiny. Jak je ještě uvedeno v § 1 zmíněného zákona, náklady na státní sociální podporu hradí stát. Tento zákon se používá na právní vztahy, které nejsou upraveny přímo použitelným předpisem Evropských společenství v oblasti státních sociálních dávek uvedených v § 2.

Dále je v § 2 Zákona o státní sociální podpoře uvedeno, že systém státní sociální podpory je tvořen sedmi dávkami. Jsou to přídavky na dítě, sociální příplatky, příspěvky na bydlení (ty jsou poskytovány v závislosti na výši příjmu v rodině), dále rodičovský příspěvek, dávky pěstounské péče, porodné a pohřebné (tyto na výši příjmu v rodině závislé nejsou) a zákon je řadí se mezi tzv. dávky ostatní.

Orgány státní sociální podpory, které vykonávají státní správu podle § 2a Zákona o státní sociální podpoře, jsou:

- a) úřady práce a Úřad práce hlavního města Prahy
- b) krajské úřady a Magistrát hlavního města Prahy.

Státní správu vykonává též Ministerstvo práce a sociálních věcí. Státní sociální podporu pak úřady práce ve správních obvodech stanovených zvláštním právním předpisem 1a) a krajské úřady ve správních obvodech úřadu práce spadající do správního obvodu krajského úřadu.

K důležitým změnám v systému státní sociální podpory došlo 1. ledna 2008, kdy nabyl v účinnost Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů. Změny spočívaly v tom, že u dávek testovaných (tzn. u dávek poskytovaných v závislosti na výši příjmu) se snižuje jejich osobní rozsah, tj. počet osob, které na ně mají nárok. Výše dávek (kromě sociálního příplatku a dávek pěstounské péče) se již neodvozuje od částek životního minima, ale je stanovena pevnou absolutní částkou. V podstatě to znamená, že při zvýšení částek životního minima nebudou

s výjimkou zmíněných dávek ostatní dávky zvyšovány. Byly sníženy některé dávky, především porodné. Změnila se koncepce rodičovského příspěvku. Pohřebné již není poskytováno plošně.

2.1 Nárok na dávky státní sociální podpory

Pro vznik nároku na dávky státní sociální podpory musí být splněna řada podmínek stanovených uvedeným zákonem.

Dávky státní sociální podpory náleží při splnění dále stanovených podmínek pouze fyzické osobě, jestliže osoba a osoby společně posuzované jsou na území České republiky hlášeny k trvalému pobytu nebo mají, jde-li o cizince, na území České republiky trvalý pobyt. Pokud se jedná o cizince, zde zákon uvádí několik podmínek, které cizinec musí splnit pro to, aby se mohl stát pobíratelem.⁴

Jak je zmíněno na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí (<http://www.mpsv.cz>, přístup 28.3.2009), tak nárok na dávky má tedy pouze fyzická osoba a s ní společně posuzované osoby, které jsou hlášeny k trvalému pobytu na území České republiky, a občané Evropské unie, krytí Nařízením Rady (EEC) 1408/71 a 1612/68. U cizince se za trvalý pobyt na území České republiky považuje pobyt po uplynutí 365 dní ode dne hlášení pobytu. Dávky státní sociální podpory náleží rovněž dalším, v zákoně o SSP uvedeným osobám.

Pro poskytnutí dávek je důležitá výše příjmu v tzv. rozhodném prostředí (období, které je časově omezeno). Rozhodné příjmy pro nárok na dávky státní sociální podpory zahrnují především příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti a dále dávky nemocenského a důchodové zabezpečení a podporu v nezaměstnanosti včetně obdobných příjmů z ciziny. Do rozhodného příjmu se započítávají tzv. čisté příjmy. (<http://www.mpsv.cz/cs/2>, přístup 3.4.2009)

Na stránkách Ministerstva je dále zmíněno, že se rodinou rozumí soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Za nezaopatřené dítě je považováno dítě po skončení povinné školní docházky a dále, pokud se buď připravuje na budoucí povolání, nebo je zdravotně postižené, nejdéle však do 26ti

⁴ Všechny tyto podmínky jsou uvedeny v § 3 – Okruh oprávněných osob – Zákona 117/1995 Sb.

let. U příspěvku na bydlení jsou společně posuzovány všechny osoby, které jsou v bytě hlášeny k trvalému pobytu. Co se týče podmínky společné domácnosti, ta se nevyžaduje.

2.2 Životní minimum

Důležitým institutem státní sociální podpory je životní minimum. Definice životního minima je v Zákoně o životním a existenčním minimu 110/2006 Sb., § 1 Říká, že zákon stanoví životní minimum jako minimální hranici peněžních příjmů fyzických osob k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb a existenční minimum jako minimální hranici příjmů osob, která se považuje za nezbytnou k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb na úrovni umožňující přežití.

Životní potřeby uspokojujeme především příjmy z výdělečné činnosti, výnosy z majetku a dávkami nemocenského a důchodového zabezpečení nebo státními dávkami. Pomoc lidem, jejichž příjmy nedosahují životního minima, se stanoví pomocí zvláštních předpisů. Od 1. ledna 2008 se stanovení částek životního minima upravilo tak, že vláda může zvýšit pomocí nařízení částky životního minima v pravidelném intervalu od 1. ledna podle skutečného růstu nákladů na výživu a na ostatní základní osobní potřeby a nákladů na domácnost vyjádřeného růstem příslušného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem ve stanoveném rozhodném období.

Částka životního minima jest, tedy v případě jedná-li se o osobu, která není posuzována společně s jinými, 3126 Kč měsíčně. Je-li osoba posuzována společně s jinými osobami, jsou částky životního minima odstupňovány podle pořadí osob, a to tak, že se nejdříve posuzují osoby, které nejsou nezaopatřenými dětmi, a poté nezaopatřené děti. Nezaopatřené děti se tedy posuzují vždy v druhém nebo dalším pořadí. Částka životního minima pro osobu, která je posuzována jako první v pořadí, je 2882 Kč měsíčně. Částka životního minima osoby, která je posuzována jako druhá nebo další v pořadí, činí měsíčně:

- a) 2600 Kč, u osoby od 15 let věku, která není nezaopatřeným dítětem,

- b) 2250 Kč, u nezaopatřeného dítěte od 15 do 26 let věku,
 - c) 1960 Kč, u nezaopatřeného dítěte od 6 do 15 let věku,
 - d) 1600 Kč, u nezaopatřeného dítěte do 6 let věku.⁵
-

3. Sociální pomoc

3.1 Pojem sociální pomoc

Sociální pomoc (sociální péče) je jedním ze tří subsystémů sociálního zabezpečení. Z hlediska politiky, jak píše Troester ve své knize, lze sociální pomoc chápat jako poslední síť sociální ochrany, resp. „záchrannou sociální síť.“ Sociální pomoc představuje jednu ze záruk poskytnutí sociální ochrany každému. Od zbylých dvou subsystémů, tedy od sociálního pojištění a státní podpory, se, jak se dočteme v Troestrově knize sociální pomoc liší:

- a) Osobním rozsahem – sociální pomoc se jako systém dotýká jen určité, poměrně malé části populace, osob, kterým pro řešení sociální události, nedostačují systémy sociálního pojištění ani státní sociální podpory.
- b) Způsobem řešení sociálních událostí – dávky jsou v tomto systému poskytovány buď účelově nebo za účelem řešení hmotné nouze občana.
- c) Způsobem rozhodování o nárocích – co se týče státní sociální podpory, o její míře rozhoduje stát, neboť pro výpočet její výše jsou striktně dané koeficienty. Pouze u pomoci v hmotné nouzi je tomu jinak v tom smyslu, že o její výši rozhodují i sami úředníci dle svého rozumného uvážení.
- d) Charakterem subjektů poskytující sociální pomoc – dávky ze systému státní sociální pomoci poskytují zpravidla obce.
- e) Způsobem financování – zdroje financování sociální pomoci bývají nejčastěji čerpány formou transferu ze státních rozpočtů.

Z výše uvedeného vyplývají určité charakteristické znaky sociální pomoci. Ta je charakterizována vysokou mírou individualizace jak při posuzování existence nároku na plnění, tak při plnění samotném.

⁵ Informace získané 5.4.2009 na Kontaktním místě státní sociální podpory ve zkoumaném městě.

3.2 Pomoc v hmotné nouzi

Základní charakteristikou pomoci v hmotné nouzi je to, že tuto pomoc stát poskytuje tomu člověku, který nemá nárok na pobírání státní sociální podpory

Systém pomoci v hmotné nouzi upravuje zákon č. 111/2006 Sb., Zákon o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. Je moderní formou pomoci osobám s nedostatečnými příjmy, motivující tyto osoby k aktivní snaze zajistit si prostředky k uspokojení životních potřeb. Je jedním z opatření, kterými Česká republika bojuje proti sociálnímu vyloučení.

„Pomoc v hmotné nouzi je systémem, který od 1.1.2007 nahradil dosavadní systém sociální potřebnosti a dávek sociální péče poskytovaných sociálně potřebným osobám. Účelem tohoto systému je pomoci osobám s nedostatečnými příjmy tyto příjmy zvýšit nad hranici hmotné nouze, a tak zabránit v jejich setrvání v situaci hmotné nouze a tedy i zabránit jejich sociálnímu vyloučení.“
(Naděžda, Břeská; Vránová, Lucie (2007): *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby k 1.3.2007*. Ostrava: ANAG. str. 13.)

Ministerstvo práce a sociálních věcí informuje o tom, že tento systém je založen na principu, že *„každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, popřípadě se práci vyhýbá“*. (Srov. § 34 odst. 1 zák. č. 114/1988 Sb.) Systém pomoci v hmotné nouzi obsahuje určité motivační prvky, jež vedou osobu, která se ocitla v hmotné nouzi, k aktivitě a snaze zvýšit si vlastní příjmy, především vlastní prací.

Samotný zákon upravuje poskytování pomoci k zajištění základních životních podmínek fyzickým osobám, které se nacházejí v hmotné nouzi, prostřednictvím dávek pomoci v hmotné nouzi. (§ 1, odst. 1 zák. č. 111/2006 Sb.). Úvodní ustanovení zákona se zároveň uvádí, že každý má nárok na základní a sociální poradenství vedoucí k řešení hmotné nouze nebo jejímu předcházení.

Osoba, která je v hmotné nouzi je dle § 2 zákona o hmotné nouzi ve stručnosti definována následovně:

1. Pro účely posuzování stavu hmotné nouze se příjmy a sociální a majetkové

poměry osoby, která žádá o dávku, posuzuje společně s příjmy a sociálními a majetkovými poměry dalších osob. Okruh těchto společně posuzovaných osob se posuzuje podle zákona o životním a existenčním minimu.

2. Osoba se nachází v hmotné nouzi, jestliže její příjem a příjem společně posuzovaných osob :
 - a. po odečtení nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, přičemž si tento příjem nemůže zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů.
 - b. dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení.
3. Za osobu v hmotné nouzi může orgán pomoci v hmotné nouzi považovat osobu, kterou postihne mimořádná událost a její celkové sociální a majetkové poměry jsou takové, že jí neumožňují překonat nepříznivou situaci vlastními silami.
4. Osobou v hmotné nouzi je i ta, která nemá vzhledem k příjmům dostatečné prostředky k úhradě nezbytného jednorázového výdaje, atd.

Za osobu v hmotné nouzi se dle § 3 zmíněného zákona mj. nepovažuje osoba:

1. Nestanoví-li zákon jinak, která
 - a. není v pracovním nebo obdobném vztahu ani nevykonává samostatnou
 - b. výdělečnou činnost,
 - c. neprojevuje dostatečnou snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním, atd.
2. Orgán pomoci v hmotné nouzi může v odůvodněných případech určit, že osobou v hmotné nouzi není osoba z § 1. zákona.

Dávky v systému pomoci v hmotné nouzi jsou:

- a) příspěvek na živobytí,
- b) doplatek na bydlení,
- c) mimořádnou okamžitou pomoc.

Na první dvě ze zmíněných dávek má nárok dle § 4 zákona pouze osoba, která je na území České republiky hlášena k trvalému pobytu; osoba, které je udělen azyl nebo doplňková ochrana; cizinec bez trvalého pobytu v ČR, kterému tato práva zaručuje mezinárodní smlouva (Evropská sociální charta); občan členského státu EU, kterému nárok na sociální výhody vyplývá z přímo použitelného předpisu Evropských společenství a jeho rodinný příslušník; občan členského státu EU, pokud je hlášen na území ČR k pobytu po dobu delší než 3 měsíce a rovněž tak má nárok i jeho rodinný příslušník. Nárok na tyto dvě dávky má i cizinec, který je držitelem povolení k trvalému pobytu s přiznaným právním postavením dlouhodobě pobývajícího rezidenta v Evropském společenství na území jiného členského státu EU a bylo mu uděleno povolení k dlouhodobému pobytu na území ČR a jeho rodinný příslušník.

Okruh oprávněných osob pro *mimořádnou okamžitou pomoc* je širší. Patří sem rovněž osoby (kromě výše zmíněných) pobývající na území ČR na základě zákona o pobytu cizinců. V mimořádných případech může být mimořádná okamžitá pomoc poskytnuta osobě, která pobývá na území ČR v rozporu se zákonem o pobytu cizinců.

Orgány pomoci v hmotné nouzi ze zákona jsou:

- a) pověřené obecní úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) krajské úřady,
- d) Ministerstvo práce a sociálních věcí,
- e) újezdní úřady.

Dle § 7 Zákona o pomoci v hmotné nouzi je výkon působnosti stanovené pověřeným obecním úřadům, obecním úřadům obcí s rozšířenou působností a krajským úřadům výkonem přenesené působnosti.

3,2.1. Příspěvek na živobytí

Všechny v systému sociální pomoci jsou definovány ve třetí části zákona o

pomoci v hmotné nouzi, a to konkrétně v § 25 - § 37. Jejich definice je značně rozsáhlá.

Zákon mj. definuje, že pokud u osoby v hmotné nouzi a její rodiny zásadně poklesl příjem, a to tak, že nedosahuje úředně stanovené minimální částky živobytí, má tato osoba právo na příspěvek na živobytí. Částka živobytí se odvíjí od výše životního minima a stanoví se individuálně pro každou osobu na základě zhodnocení její snahy, možnosti a potřeb. Pro tyto osoby se používá termín „společně posuzované osoby“ (Troester, 2008: 289.). Orgán pomoci v hmotné nouzi je oprávněn určitou osobu z okruhu společně posuzovaných osob vyloučit.⁶

Výše dávky se stanoví jako doplatek rozdílu mezi skutečným příjmem osoby a částkou na živobytí, přičemž se příjem sníží o přiměřené náklady na bydlení. Jak bylo zmíněno výše, při stanovení výše příspěvku se dále hodnotí snaha zvýšit si příjem vlastní prací, využití majetku a uplatnění nároků a pohledávek.

3.2.2. Doplatek na bydlení

Jak uvádí internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí (<http://www.mpsv.cz/cs/5>, přístup 5.3.2009) je účelem této dávky doplatit osobě v hmotné nouzi do částky na živobytí její příjem v případě, že tento nedosahuje částky na živobytí po zaplacení odůvodněných nákladů na bydlení. Nárok na doplatek má jak vlastník, tak i nájemce bytu. Doplatek lze přiznat i osobě, které nebyl přiznán příspěvek na živobytí.

Nárok na doplatek na bydlení nevznikne, pokud osoba bez vážného důvodu odmítne možnost levnějšího přiměřeného bydlení nabídnutou obcí, v níž má trvalý pobyt. Toto neplatí pro osoby starší 65 let a poživatele starobního důchodu.

Výše doplatku je stanovena zákonem tak, že činí rozdíl mezi částkou odůvodněných nákladů na bydlení připadajících na kalendářní měsíc, sníženou o příspěvek na bydlení, a částkou, o kterou příjem převyšuje částku živobytí.

3.2.3. Mimořádná okamžitá pomoc

Obě výše zmiňované dávky jsou opakující se. Toto však neplatí pro mimořádnou okamžitou pomoc, neboť tato dávka je jednorázová.

⁶ Kdo se řadí mezi společně posuzované osoby je uvedeno v § 8 zmíněného zákona.

Nárok na tuto dávku má osoba, jíž hrozí vážná újma na zdraví a nesplnila podmínky hmotné nouze. Dávka doplní příjem osoby do životního minima. Tuto dávku však lze poskytnout i osobě, kterou postihla mimořádná vážná událost a když není v hmotné nouzi, její celkové sociální a majetkové poměry jí neumožňují důsledky takové události překonat. Při stanovení výše mimořádné okamžité pomoci se berou v potaz majetkové poměry a příjmová situace osoby. Maximální výše dávky jest 15ti násobek částky životního minima jednotlivce.

Mimořádnou okamžitou pomoc může obdržet rovněž osoba, která není v hmotné nouzi, ale nemá vzhledem k příjmům a celkovým sociálním a majetkovým poměrům dostatečné prostředky k úhradě nezbytného jednorázového výdaje, spojeného zejména se zaplacením správního poplatku při prokázané ztrátě osobních dokladů, či při vydání duplikátů jiných potřebných dokladů. Za tuto dávku si osoby může rovněž pořídit základní předměty dlouhodobé potřeby, či základní vybavení domácnosti a odůvodněné náklady související se vzděláním nebo zájmovou činností nezaopatřeného dítěte. Dávku pobírají rovněž osoby, kterým hrozí sociální vyloučení z nedostatku finančních prostředků. V tomto případě lze poskytnout dávku ve výši 1000 Kč. Celkový součet dávek nesmí v kalendářním roce přesáhnout 4násobek částky životního minima jednotlivce.⁷

Pomoc v hmotné nouzi v mnou sledovaném městě poskytuje správní a sociální odbor městského úřadu. Hlavním rozdílem mezi státem poskytovanými dávkami (pomoc v hmotné nouzi a dávky státní sociální péče) je to, že částku vyplácenou v případě pomoci v hmotné nouzi určuje z velké části sám úředník, kdežto úředníci kontaktního místa státní sociální podpory (úřadu práce), které vyplácejí dávky státní sociální podpory, mají k jejich výpočtu dané přesné koeficienty, se kterými musí pracovat. Tím pádem se pro mne zajímavější stává názor úředníků městského úřadu, neboť právě u nich je celkem dobře viditelný názor na sledovanou problematiku.

⁷ Informace získané z knihy Dávky pomoci v hmotné nouzi k 1.3.2009 a ověřené u úřednic na sociálním a správním odboru městského úřadu.

4. Romové – příjemci státní sociální podpory a sociální pomoci

Jak se neznámý autor zmiňuje v městské kronice, vedené přibližně z roku 1880, přišla imigrační vlna Romů do zkoumaného města, stejně jako do celé České republiky, ze Slovenska po konci druhé světové války, tedy v průběhu první velké vlny migrace romského obyvatelstva do českých zemí. Ve středočeském kraji, ve kterém zkoumané město leží, byla tato vlna nejsilnější a dodnes zde žije většina potomků prvních poválečných přistěhovalců. *„Druhá vlna romských přistěhovalců přišla v padesátých a počátkem šedesátých let 20. století při organizovaných nábořech na stavby a do těžkého průmyslu. Třetí vlna byla v roce 1965 pod nátlakem při uplatňování usnesení vlády č.502 z října 1965, o likvidaci cikánských osad, čtvrtí a ulic.“* (Šišková, Tatjana.(ed), Sekyt, Viktor (2001): *Menšiny a migranti v České republice*. str. 120, Praha: Portál). Poslední vlna příchodu Romů do sledovaného města se uskutečnila v průběhu devadesátých let. Tito Romové sem byli vystěhováni z nedalekého okresního města. Ve městě je zaznamenána i emigrace několika málo rodin do Velké Británie. Vlny přistěhovalců se mezi sebou lišily. Ti Romové, kteří přišli v první vlně, si alespoň částečně zachovali své tradice a pár jedinců i jazyk. S ostatními obyvateli města neměli a většinou ani v současnosti vážné problémy. Takové obyvatele (jejich potomky) najdeme i ve zkoumaném městě a je třeba se zmínit, že jich tam je většina. Romové zde jsou usedlí a obyvatelé města z řad české populace je vesměs vnímají jako integrální součást městské společnosti. Samozřejmě zde žijí i romští obyvatelé, kteří až tak bezproblémoví nejsou. Podle odhadu městského úřadu žije v současnosti ve městě se 7000 obyvateli 800 Romů (11,5% z počtu celkového obyvatelstva). V roce 2001, kdy se při sčítání lidu naposled registrovala národnost obyvatelstva, se však k romské národnosti přihlásilo pouhých 5 osob.

Viktor Sekyt ve své knize píše: *„Nejvyšší hodnotou pro Romy je život. Romové dávají velkou váhu rodině a pokračování rodu, což je znát z jejich velké lásky k dětem. Nejdůležitější je pro ně přítomnost, budoucnost má jen malou hodnotu.“* (Sekyt, Viktor, 2001: 122).

Další zvláštní hodnotou Romů dle Sekyta je romství. *„Oni sami k němu řadí charakteristický vzhled, znalost jazyka a zvyků, úctu ke starším, zdvořilost, pohostinnost a solidaritu“* (Sekyt, Viktor, 2001: 123).

„Romové jsou etnikum, které je největší z minorit v České republice. Mnozí členové majority pokládají Romy za cizince, a nikoli za občany, kterými ve skutečnosti jsou. Postoj majority k Romům je vnímán většinovou společností přes jinakost, která je viděna v tmavší pleti, jazyce, a odlišných pravidlech života.“ (Sekyt, Viktor, 2001: 123).

Kritériem, podle kterého určuji pro účely této práce Roma jsou hodnocení úředníků – opřené ovšem o sebedeclarace pobíratelů dávek, vyslovené v průběhu úřední či osobní komunikace. Romem v mé práci je ten občan města, kterého tak označily úřednice. V obecné rovině občanů České republiky, pokud úřednice uvažovaly o Romech, hovořily o barvě pleti, rodinném původu či společenském postavení. Ony samy uvedly, kdo je a není podle jejich názoru Romem a podle jakých kritérií jej odlišují od ostatních obyvatel České republiky.

Romové ve zkoumaném městě nejsou prostorově vyloučeni, žijí jak v centru města, v panelových domech, v běžné městské bytové zástavbě, tak i rodinných domech. Stav jejich domů je *„bezvadný, pouze místy je narušena omítka domu, pouze výjimečně rozbité okno či dveře, střecha zcela v pořádku“* (<http://www.esfcr.cz/mapa> charakteristika domů popsána u jiných měst v Mapě sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice, přístup 15.5.2009). Tato mapa je součástí projektu Ministerstva práce a sociálních věcí. *„Hlavním cílem projektu bylo získat relevantní a aktuální informace o situaci sociálně vyloučených romských lokalit a porozumět procesům, které ovlivňují životní podmínky v jejich různých typech. Zároveň cílem bylo zjistit možnosti a míru absorpční kapacity subjektů poskytujících služby v této oblasti (tedy především NNO, obce, kraje a jimi zřizované organizace, úřady práce atd.). Všechny tyto cenné informace využilo Ministerstvo práce a sociálních věcí k efektivnímu nastavení čerpání prostředků*

z Evropského sociálního fondu v období 2007-2013 směrem k aktivnímu řešení situace v sociálně vyloučených romských lokalitách.“

(<http://www.esfcr.cz/mapa/index-2.html>). Co se týče mnou zkoumaného města, to není na mapě zaznamenáno, neboť se zde žádná romská lokalita nevyskytuje. Mnoho Romů žije spolu s ostatními obyvateli města v centru města, kde je sídliště panelových domů. Romové jsou povětšinou vlastníky rodinných domů a bytů, ve kterých bydlí. Zbývající nemovitosti má ve vlastnictví obec a pouze minimální část soukromí vlastníci. Občanská vybavenost města je velice dobře dostupná.

Komunitní plán zachycující místní koncepci integrace neexistuje, neboť zde žádná integrace Romů není, jsou „volně rozptýleni“ po celém městě.

5. Česko-romské soužití

„Romská menšina v ČR má obecně mnoho problémů. Romům vytýkáme mimo jiné malou vzdělanost, nízkou pracovní morálku, lenost, kriminalitu aj. Oni nám na oplátku vytýkají citový chlad, nadřazené chování, xenofobii a rasismus. Na obou stranách jsou jedinci, kteří mají tendenci vlastnosti jednotlivců zobecňovat na celou skupinu. Je možné, že chování obou skupin je ovlivněno předsudky a událostmi z minulosti (vyvražďování Romů za druhé světové války)“. (Sekyt, Viktor, 2001: 123)

Je zřejmé, že značná část české společnosti dosud vnímá Romy jako přistěhovalce, kteří parazitují na sociálních výhodách státu.

Romové však mohou být diskriminováni nejen od jednotlivců, ale i od skupin a společnosti vůbec. Diskriminace přispívá ke zvěšování problémů a vytváří podhoubí jejich sociálního vyloučení. Diskriminací je několik typů a objevuje se na několika rovinách. Pro mě je nejdůležitější možná diskriminace na poli institucionálním. Ta se objevuje v případě, kdy instituce samy fakticky vytvářejí zaměstnanecké, vzdělanostní, ekonomické a jiné překážky, které majoritě kladeny nejsou. Je známým poznatkem, že nezaměstnanost Romů není zdaleka způsobena

jejich menším potenciálem k uplatnění na trhu práce a ani jejich předpokládanou neochotou pracovat, ale je ovlivněna právě zmiňovanou diskriminací ze strany většinové společnosti.

Zkoumané město nemá s Romy žádné velké problémy, menšinová i většinová společnost se navzájem tolerují a město samo zvládlo integraci Romů do společenství stávajících obyvatel. Nesetkáváme se zde s nijak vyhrocenou konfliktní situací.

II. Empirická část

1. Výzkum

Můj výzkum se tedy týká pouze problematiky státní sociální podpory a příspěvků v hmotné nouzi, neboť poskytování státní podpory v nezaměstnanosti není v kompetenci úřadů zkoumaného města, ale úřadu okresního. Takto vytyčený problém však nenahlížím z hlediska Romů – pobíratelů dávek, ale z hlediska institucionálního, tzn. z hlediska samotných úředníků, kteří jsou pověřeni vyplácením dávek v malém středočeském městě se stabilizovanou romskou menšinou.

Zaznamenávám, jak úředníci vnímají sociální péči státu jakožto její poskytovatelé (konkrétně zachycuji názor zaměstnanců správního a sociálního odboru městského úřadu a zaměstnanců úřadu práce – konkrétněji kontaktního místa státní sociální podpory), jejichž úkolem je tuto problematiku řešit na lokální úrovni. Zaměřuji se především na jejich pohled na sociální systém České republiky ve vztahu k Romům; na jejich interpretaci a porozumění sociální situace Romů, kteří jsou existenčně závislí na státu; atd.

Mým cílem je zaznamenat a vyložit postoje zprostředkovatelů státem poskytovaných sociálních dávek a příspěvků v hmotné nouzi a ukázat zda, a do jaké míry jsou tyto postoje ovlivněny úředními standardy, vlastní zkušeností a

etnickými stereotypy. Ráda bych ozřejmila to, zda-li v řadách úředníků existují jisté stereotypy vůči romským pobíratelům dávek.

Stereotyp chápu „*ve smyslu ustáleného, selektivního, zkratkovitého soudu o druhém, soudu, který přijímá a v delší časové kontinuitě traduje početná část populace „tvůrců a nositelů“ stereotypu.*“ (Bittnerová, Dana., Moravcová, Mirjam. a kol.. (2005): *Kdo jsem a kam patřím?*. Praha: SOFIS. str. 25). Mým záměrem je odhalit ty stereotypy, které úředníci ve vztahu k Romům sdílejí a reprodukují.

Zajímá mne názor úředníků na Romy jako spoluobčany a snažím se potvrdit, nebo vyvrátit existenci negativních názorů úředníků na Romy a doložit jejich osobní či profesní přístup k Romům, žijícím v tomto středočeském městě.

Tito úředníci, jakožto objekt mého výzkumu, přicházejí denně do styku s Romy a zastupují stát či místní správu. V kontextu výzkumu jsou úředníci i Romové jednoznačně definované skupiny, a to svým vzájemným vztahem příjemců a poskytovatelů státní sociální podpory (státních sociálních dávek) či příspěvků v hmotné nouzi; v mnou sledovaném městě jsou současně skupinami početně ohraničenými. Sami úředníci označují, koho oni sami považují za Roma. Výběr výzkumného vzorku je účelový. Účelově jsem zvolila jak respondenty dotazníkové ankety, tak také rozhovorů.

Při práci s praktickou částí práce, je třeba mít na paměti to, že sběr informací probíhal od listopadu roku 2008 do února roku 2009. Od května roku 2008 trvaly přípravné práce pro uskutečnění tohoto výzkumu a jeho správného postupu. Získané informace byly zpracovány v období od února do května roku 2009. Shromážděná data i jejich vyhodnocení se tedy vztahují k tomuto období. „*Veškeré získané informace je dobré neustále aktualizovat, nelze je považovat za neměnné, protože sociální problematika má velmi dynamický charakter.*“ (Gabal, Ivan, (2006): *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*, Praha, Publikace Ministerstva práce a

sociálních věcí, str. 14.) Taktéž je třeba chápat, že i číselné údaje jsou pouhými odhady a vztahují se pouze a jenom na zkoumané město a informace se vztahují pouze na Romy a úřednice tohoto města.

1.1 Zkoumané město

Úřednice pochází ze zkoumaného města, kde trvale žijí. Zkoumané sedmitisícové středočeské město je městem historickým, bez přílišného turistického ruchu. Jediným etnickým živlem zde je romské obyvatelstvo, které v rámci města rozvíjí i svou kulturu a pořádá řadu akcí (např. pěvecká soutěž Romský slavík), které město finančně podporuje.

Romské obyvatelstvo, které přišlo do zkoumaného města během zmíněných imigračních vln je dnes plně integrované. Romové se nijak od ostatního obyvatelstva nevyčleňují, jsou rozptýleni po celém městě. Za prací většinou dojíždí, jako většina obyvatel města, do města okresního.

Je třeba ještě připomenout, že ve zkoumaném městě nedochází k nijak vyhraněným konfliktům mezi romským obyvatelstvem a ostatními občany města a město se těší vzájemné toleranci obyvatel.

2. Metodologie a sběr dat

V metodologickém přístupu se opírám o práci Miroslava Dismana *Jak se vyrábí sociologická znalost* a o práci Aloise Surynka, Růženy Komárkové a Evy Kašparové *Základy sociologického výzkumu*.

Sběr dat zakládám na smíšené metodě výzkumu, což je metoda kvantitativní a kvalitativní. Jako vstupní požívám kvantitativní výzkum, neboť tak mohu zmapovat názory úředníků – poskytovatelů dávek – a tak formulovat jejich základní názorová schémata k otázkám, které si kladu. Tento postup mi pomohl provést přípravu hloubkového kvalitativního výzkumu. Rozhodla jsem se k němu i s ohledem na respondentek, které dotazník považovaly jako usnadnění orientace pro vyžadované rozhovory.

„Dotazník je standardizovanou technikou sběru dat, která používá striktně jednotné podněty a také odpovědi jsou často omezeny na volbu z předem připraveného souboru kategorií. V případě připraveného souboru kategorií hovoříme o „uzavřených otázkách“. U dotazníku jde o testování hypotéz o skupinách, a ne o jedincích. Analýza je prováděna na kumulovaných datech. Nezbytnou podmínkou pro to je, aby alespoň stimuly (otázky) byly totožné.“ (Disman, Miroslav, (2000): 126). V dotazníku, který jsem předložila úřednicím, jsem použila, kromě otázek „uzavřených“ i otázky „otevřené“, ve kterých není předložen výčet možných odpovědí.

„Písemné dotazování spočívá v tom, že respondent sám písemně odpovídá na otázky v dotazníku. Takové dotazování je dotazováním adresným, tzn. že se zaměřuje na určitou skupinu lidí“ (Surynek, Alois, Komárková, Růžena, Kašparová, Eva, (2001): *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press, str. 116). V mém případě se jedná o poskytovatele sociálních dávek z řad úředníků ve zkoumaném městě.

Při sestavování dotazníku jsem brala v potaz, že je mnoho psychologických problémů. Např. srozumitelnost otázky bez ohledu na vzdělání respondenta – otázky musí být srozumitelné pro všechny dotazované. Je třeba si dávat pozor na dvojsmyslnost otázek, mnohoznačnost a navádění respondenta. V mém dotazníku jsou jak otázky uzavřené, v nichž respondent vybírá z nabídnuté škály odpovědí, tak i otevřené, v nichž dotazovaný sám vybírá nejvhodnější formulaci odpovědi.

Kromě základních údajů o respondentovi (věk, pohlaví, dosažené vzdělání, atd.) se v dotazníku táži například na to, kolik lidí pobírá příspěvky v hmotné nouzi a dávky státní sociální péče, kolik z nich jsou Romové; jak úředníci definují Roma; jsou-li v kontaktu s romským poradcem, myslí-li si, že pobírání dávek podle dnešní legislativní úpravy je pro Romy spíše nemotivující k zlepšení jejich sociální situace; kde vidí jádro sociálních problémů; apod. (viz příloha.)

Dotazníkové šetření bylo provedeno jednak přímo na městském úřadu, kam si Romové chodí pro příspěvky v hmotné nouzi a jednak na kontaktním místě státní sociální podpory v témže městě, kam si Romové chodí pro sociální podporu. Na

vyplnění dotazníku měly úřednice dostatek času a jak jsem zjišťovala, dotazníky vyplnily doma, nikoli v zaměstnání.

Vstupní část svého výzkumu jsem založila právě na dotaznících, které jsem dala k vyplnění. Mezi dotazované úřednice patří ty, které pracují na správním a sociálním odboru městského úřadu a ty, které pracují na úřadu práce – konkrétněji kontaktního místa státní sociální podpory, jelikož samotný úřad práce se nachází v městě okresním. Tato dvě místa mají kompetence v oblasti sociálního zabezpečení. Na městském úřadě pracuje pět zaměstnankyň a rovněž tak na kontaktním místě úřadu práce.

Dotazníky jsem úřednicím k vyplnění dala v listopadu loňského roku, aby měly dost času na správné a promyšlené odpovědi na otázky, o které jsem je samozřejmě žádala i osobně.

Dostaly se mi zpět do rukou všechny z deseti dotazníků. Odpovědi pracovníků obou míst byly, k mému překvapivému zjištění, diametrálně odlišné a to ne ve smyslu jednotlivců, ale ve smyslu pracovišť. Z pročtení a porovnání dotazníků vyplynulo, že úřednice sociálního a správního odboru městského úřadu mají o dané problematice větší přehled a zajímají se o ni i mimo pracoviště. Také jejich přístup k vyplnění byl odpovědnější a daleko propracovanější, než tomu bylo u úřednic kontaktního místa úřadu práce, které spadá pod úřad práce okresní. Rovněž se lišil i jejich přístup k mé osobě při pozdějších rozhovorech s některými z nich. Pro vedení rozhovoru mi byly nápomocny vyplněné dotazníky. Dle získaných informací z dotazníku jsem poté kladla otázky na ta témata, u kterých jsem se snažila získat podrobnější informace o dané oblasti mého zájmu.

Vybrané problémy sleduji, jak jsem zmínila, i metodami kvalitativními, které chápu nejen jako základ pro relevantní informace o postojích a názorech, ale také jako nezbytnost při sledování etnických a sociálních stereotypů v jejich podmiňující, odmítané a zkušeností překonané funkčnosti. V průběhu interview se mohu dozvědět i něco víc nad vstupní rámec připravené osnovy tázání o daném problému; mohu hlouběji odhalovat neznámé skutečnosti o daném jevu. Jako

základní techniku jsem použila polostrukturovaný rozhovor.

Tento typ rozhovoru dává větší prostor oběma stranám interview: výzkumníkovi umožňuje pružněji reagovat na vzniklé situace, respondentovi dává volnost odpovědi. Výsledky tohoto interview jsou zcela v souladu s kvalitativním výzkumem: tazatel získá širší a podrobnější odpovědi na své otázky, mnohdy se dozví i něco navíc (což mu může být stimulem k dalšímu bádání); zároveň však získává rozsáhlý materiál, jehož zpracování – a koneckonců i pořízení - vyžaduje hodně úsilí, času i zkušeností.

Při analýze dotazníků mi vyplynuly další vhodné otázky, které jsem pak úředníkům mohla položit. Mohla jsem se tak hlouběji zajímat o odpovědi úředníků a diskutovat je s nimi, abych se dozvěděla jejich přesné názory či si jejich odpovědi ověřila, aby nedošlo při zpracování k mylné interpretaci jejich názorů. Rozhovory jsem provedla jednak v místě pracoviště a jednak v místě bydliště úředníků (podle jejich vlastní volby). Řadu z těchto rozhovorů jsem provedla opakovaně s týmiž respondenty.

Jsem si vědoma toho, že výsledky polostrukturovaných rozhovorů je obecně těžké analyzovat a je třeba v nich systematicky vyhledávat informace, témata a struktury související s výzkumným problémem. Při rozhovoru jsem záměrně nepoužila diktafon, neboť skupina respondentů na mé prvé pokusy o nahrávání interview (při pilotním výzkumu) reagovala negativně. Proto jsem zvolila taktiku zápisu získaných informací. Všechny poznámky bylo třeba uchovat v paměti a po skončení rozhovoru co možná nejrychleji poznamenat ty, které nebyly poznamenány v průběhu rozhovoru, neboť postupem času zapomínáme stále rychleji a rychleji. S autentickými výpověďmi úřednic, které jsem získala z dotazníků a z rozhovorů jsem pak pracovala ve svém textu. Dokládala jsem jimi své interpretace a závěry.

Výzkum byl proveden s pěti úřednicemi, zaměstnankyněmi správního a sociálního městského úřadu a pěti úřednicemi, zaměstnankyněmi kontaktního místa státní sociální podpory. Těchto deset úřednic je celkovým počtem všech úředníků ve zkoumaném městě, kteří mají s touto problematikou co dočinění.

„Je nebezpečné hovořit s někým o výzkumu před tím, než jsme zrekonstruovali záznam. Takový rozhovor může zkreslit to, co jsme si zapamatovali. Musíme také počítat s tím, že dodatečný zápis si vždycky vyžádá mnohem více času, než jsme očekávali.“ (Disman M., 2000: 313-314).

Při vyhodnocování získaných dat jsem sledovala výše popsané oblasti mého zájmu. Na ně jsem hledala odpovědi a sledovala, jak se shodují a je-li mezi nimi nějaká spojitost, soulad či naopak rozpor. Analýzu získaných dat jsem provedla jak pro dotazníkové šetření tak rovněž pro polostrukturované rozhovory.

Dotazníkovou anketu jsem zpracovala frekvenční analýzou (uzavřené otázky) a obsahovou analýzou (otevřené otázky). Při zpracování rozhovorů jsem postupovala pomocí metody otevřeného kódování.

Analýzování znamená interpretování daných údajů, přičemž základní postupy vyžadují neustálé porovnávání údajů a kladení si otázek. Kódování je rozděleno na tři typy, já jsem použila kódování otevřené, což představuje konceptualizaci údajů. Otevřené kódování je, jak uvádí Strauss a Corbinová (*Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*, (1999): Boskovice: Albert & Brno: Sdružení podané ruce, 1999, str. 42), „proces rozebírání, prozkoumávání, porovnávání, konceptualizaci a kategorizaci údajů.“ Nebo-li jde o určité třídění údajů, selektování zajímavostí, vytváření pojmů, zjišťování jejich vlastností a dimenzí, s následným seskupováním podobných pojmů (událostí, případů) do kategorií. Otevřené kódování předpokládá dostatek shromážděných údajů a s nimi následnou podrobnou dlouhodobou práci. Cílem otevřeného kódování je vytvoření kategorií, které budou pojímat konkrétní jevy z údajů zobecněných do pojmů.

Teprve poté jsem výsledky analýz vzájemně konfrontovala a komparovala. Tak jsem postupovala při zpracování dat získaných od úředníků v průběhu interview. Z jejich pohledů jsem se pokusila vyvodit závěry.

Význam analýzy tak spočívá nejen v tom, že formuluje závěr o dosažených

poznatcích, ale i v tom, jak uvádí A. Surynek a spol., že „*dává možnost opakování výzkumu za srovnatelných podmínek, dává možnost kontroly a také otevírá prostor pro další výzkum v jiných lokalitách*“ (Surynek, A., Komárková, R., Kašparová, E., 2001: 152).

3. Seznámení se skupinou respondentů

Vyhodnocované dotazníky jsou složeny ze sedmnácti otázek, přičemž některé z nich mají i podotázky. Při vyhodnocování jsem se snažila uspořádat odpovědi z dotazníků a rozhovorů do logických okruhů, odpovědi porovnat a najít v nich, pokud to bude možné, společný jmenovatel.

Ve vstupní rozvaze jsem nepředpokládala, že odpovědi úřednic budou odlišné podle místa pracoviště. Při zpětném získání vyplněných dotazníků jsem však zjistila, že tento můj předpoklad není pravdivý a vzhledem k situaci jsem byla nucena porovnat odpovědi dle místa pracoviště. Odpovědi úřednic jsem analyzovala dle toho, kde pracují a má bakalářská práce tak dospěla k zajímavému, mnou nepředpokládanému poznatku.

Dotazníky byly rozdány 4. listopadu 2008 a zpět vybrány v únoru tohoto roku. Již při tomto prvním kroku výzkumu se projevil rozdíl v přístupu úřednic dvou pracovišť. Pracovnice městského úřadu (správního a sociálního odboru) na vyplnění dotazníků pracovaly odpovědně a bez mého přílišného pobízení, kdežto druhou skupinu úřednic (úřednice kontaktního místa úřadu práce) jsem musela několikrát žádat o vyplnění a jejich reakce nebyly zrovna moc vstřícné.

První skupinu respondentů tvořily zaměstnankyně městského úřadu – konkrétně správního a sociálního odboru městského úřadu. Jejich věk je v rozmezí od čtyřiceti do osmapadesáti let a ve svém oboru se pohybují velmi dlouhou dobu, průměrně dvacet let. Tři ze zmiňovaných úřednic mají středoškolské vzdělání, jedna z nich má vzdělání úplné střední odborné a zbývající je diplomovaným

specialistou. Všechny pracovnice pochází ze sledovaného města, mají tedy přehled o dění ve městě a zajímají se o něj. Orientují se také v aktivitách, které se ve městě dějí, neboť se velkou měrou podílejí na vzniku městského zpravodaje. Všechny z nich shodně uvedly, že pracují v oboru sociálním.

Tato první skupina úřednic je pověřena státem, aby poskytovala žadatelům pomoc v hmotné nouzi, která je tvořena, jak již bylo zmíněno, příspěvkem na živobytí, příspěvkem na bydlení a mimořádnou okamžitou pomocí (finanční pomoc při jednorázových výdajích a úhradě nezbytných nákladů). Velmi důležitý rozdíl od druhé skupiny úřednic kontaktního místa úřadu práce je ten, že pracovnice sociálního odboru poskytují peněžité příspěvky dle potřeby jedince a především, a to je nejdůležitější, je část finanční výše pomoci závislá na jejich uvážení. Je zde samozřejmě daný jistý koeficient pro výpočet výše finanční pomoci, ale není tomu tak vždy a při poskytnutí mimořádné okamžité pomoci není vůbec, tam je to pouze a jenom na uvážení úřednic. To může být důvodem, že se tyto úřednice o problematiku zajímají hlouběji než úřednice druhého pracoviště, které pracují s přesně danými koeficienty.

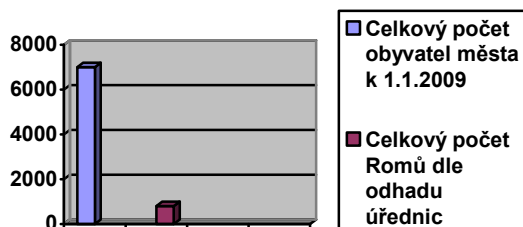
Druhou skupinu respondentů tvoří pracovnice úřadu práce – konkrétněji kontaktního místa státní sociální podpory. Tato skupina je věkově i pracovně mladší. Jejich věkové rozmezí je mezi sedmatřiceti a jednapadesáti lety. Co se týče jejich dosaženého vzdělání, to se nijak neliší od první skupiny úřednic. Zde mají čtyři z pěti zaměstnankyň vzdělání středoškolské a jedna z nich úplné střední odborné vzdělání s maturitou. Úřednice uvedly, že pracují v oboru státní sociální podpory, kde pracují osm let, neboť toto kontaktní místo předtím ve zkoumaném městě neexistovalo a lidé si pro státní sociální dávky museli jezdit do okresního okresního, kde je centrální úřad práce. Úřednice pocházejí všechny ze zkoumaného města a stále zde i žijí. Tyto pracovnice poskytují dávky státní sociální podpory a jejich výše je jasně daná celostátním koeficientem. Tato skupina úřednic nesmí výši dávek měnit dle vlastního uvážení.

4. Romští pobíratelé dávek očima úředníků

4.1 Romové – příjemci pomoci v hmotné nouzi

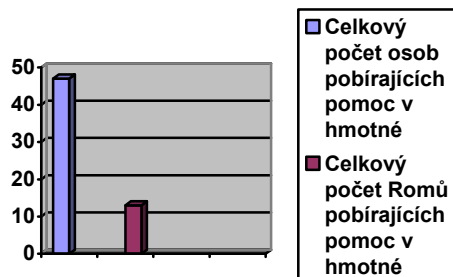
Graf 1

Celkový počet osob trvale žijících
ve zkoumaném městě k 1.1.2009

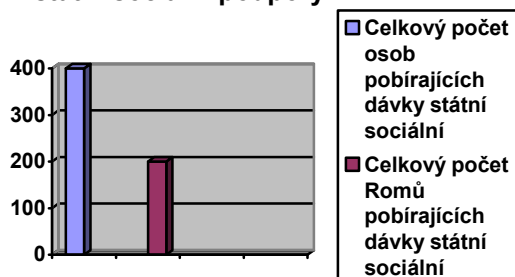
Graf 2

Počet osob pobírajících
pomoc v hmotné nouzi

Graf 3

Počet osob pobírajících dávky
státní sociální podpory

Romské pobíratele dávek bych rozdělila taktéž na dvě skupiny, a to na ty, kteří pobírají dávky státní sociální podpory a ty, kteří žádají o pomoc v hmotné nouzi.

Jak úřednice městského úřadu uvedly ve svých odpovědích v dotazníku a

rovněž toto potvrdily při následném rozhovoru, pomoc v hmotné nouzi je v sedmitisícovém městě poskytována celkem sedmačtyřiceti osobám a z toho třinácti Romům (připomínám, že samy úřednice označují, koho ony samy považují za Roma, bez ohledu na to, k jaké národnosti se klienti hlásí). Romští pobíratelé se podílí na celkovém počtu pobíratelů těchto dávek ve městě necelými 27,5% (graf č. 2). V rámci romské populace města pak znamenají pouhých 1,6%. Romským pobíratelům je od třiceti do pětasedesáti let a je to šest mužů a čtyři ženy.

Všichni, kromě jednoho muže, se ve městě narodili, jeden se narodil v Brně a do města se přiznal. Tři ženy a tři muži mají pouze základní vzdělání, další jsou vyučeni a jedna žena má maturitu. Všichni pobíratelé jsou nezaměstnaní a pobírají příspěvky dlouhodobě a to ve většině případů od roku 2007, kdy vstoupil v platnost Zákon č. 110/2006 Sb. O životním a existenčním minimu a Zákon č. 111/2006 Sb. O pomoci v hmotné nouzi. Jedna pětapadesátiletá žena z podporovaných nepracovala nikdy. Šest jedinců žije samo, dále jsou pobírateli dvě matky s dětmi, jejichž druh je ve výkonu trestu a dva muži, kteří úřednicím uvádějí, že z jejich užší rodiny nepracuje nikdo. V době výzkumu žádal o mimořádnou okamžitou pomoc ještě jeden muž, který není započítán do celkového počtu, neboť mu byl peněžitý příspěvek (jednalo se o příspěvek na uhlí) vyplacen jednorázově.

Zde by bylo třeba zmínit, že jedinec, který nemá nárok na státní sociální dávky (tzn. že je vyřazen z evidence úřadu práce a práci nemá a nehledá ji) nebo na důchod a další podporu poskytovanou státem, tak má nárok na získání pomoci v hmotné nouzi. Proto této pomoci využívají lidé, kteří jsou na společenském žebříčku velmi nízko a sociálně a finančně jsou na tom velice špatně. Přestože si jsou, jak uvedly úřednice, své finanční a sociální situace vědomi a nejsou s ní spokojeni, nebrání jim to v tom, aby příspěvky v hmotné nouzi nadále pobírali a nesnažili se svou situaci změnit, i když jsou, podle slov pracovníků, k vlastní aktivitě motivováni úřednicemi samotnými. Je však zřejmé, že pouze povzbuzení

ze strany úřednic v těchto případech nestačí.

Romové pobírají především příspěvky na živobytí. O možných příspěvcích, které mohou získat jsou podle slov úřednic informováni „dobře“, neboť v okresním městě působí kurátor. Úřednice by ovšem uvítaly, kdyby takový poradce byl i ve městě zkoumaném a spolupracoval s nimi, ale poté dodaly, že vědí, že ve městě je jeden Rom, který podává ostatním Romům potřebné informace, avšak není v kontaktu se samotnými úřednicemi. Podařilo se mi zjistit, že se jedná o Roma, který je rovněž členem zastupitelstva města. Iniciativu při získávání informací o příspěvcích, na které by mohli mít nárok, vyvíjejí individuálně i sami Romové. Ptají se přímo na sociálním odboru města. Jsou dobře informováni i ze sdělovacích prostředků.

4.2 Romové – pobíratelé státní sociální podpory

Skupina pobírající dávky státní sociální podpory je o mnoho početnější. Tvoří ji přibližně 400 osob, z kterých je polovina Romů (graf č.3). Přesný počet se mi bohužel zjistit nepodařil, neboť sociální pracovnice mi na tuto otázku odmítaly přesně odpovědět a zpočátku tvrdily, že své klienty zásadně nerozlišují. Z toho důvodu jsem ráda, že jsem se dostala alespoň k těmto orientačním číslům. Jak plyne z výše zmíněných kritérií pro osobu, která má nárok na státní sociální dávky, je počet pobírajících tyto dávky zásadně vyšší než tomu je v případě pomoci v hmotné nouzi. Skupinu pobíratelů tvoří jak osoby nezaměstnané (musí být však v evidenci úřadu práce) nebo osoby zaměstnané, které nemají dostatek finančních prostředků. Výše dávek je striktně daná koeficientem.

Úřednice kontaktního místa úřadu práce shodně uvedly, že o romském „poradci“ taktéž vědí, avšak v kontaktu s ním rovněž nejsou a navíc, a to mne dost udivilo, by spolupráci s ním ani neuvítaly.

5. Hodnocení situace ze strany úřednic

Otázky v dotazníku a následně v rozhovoru se týkaly toho, jestli úřednice romské klienty znají a zda dochází při jednání s nimi ke konfliktům a také liší-li se romští pobíratelé nějak od ostatních.

Zaměstnankyně městského úřadu shodně odpověděly, že klienty znají velmi dobře. Při pozdějších rozhovorech mi sdělily, že znají i jejich rodiny a zajímají se o jejich život. Snaží se také zjistit informace o klientech, aby si poté mohly vytvořit zdravý obraz o jejich situaci a přizpůsobit jí výši příspěvků⁸

Odlišný přístup zaujaly úřednice kontaktního místa. Tři z pěti úřednic kontaktního místa⁹ uvedly, že své klienty neznají jinak, než z úředního styku i přesto, že pocházejí, stejně jako většina klientů, ze stejného města. Je pravda, že pobíratelů dávek státní sociální podpory je mnohem více než pobíratelů příspěvků pomoci v hmotné nouzi. Přesto 400 osob není počet, který by znemožňoval základní sociální orientaci. Nezáměrem může vyplývat z podstaty normativně zadané činnosti.

Co se týče případných konfliktů mezi poskytovateli a příjemci příspěvků a podpor, tak úřednice městského úřadu v dotazníku shodně odpověděly, že k žádným konfliktům v jejich případě nedochází a pokud dojde k nějakému nedorozumění, vše se vyřeší na místě, smírnou cestou. Rovněž se při rozhovorech zmínily o tom, že sami pobíratelé si jsou vědomi toho, že právě úřednice jsou „spojkou“ mezi státem a poskytovanými příspěvky a je třeba se k nim chovat slušně. Na mou otázku, zda Romové se nějak odlišují od ostatních žadatelů, mi odpověděla úřednice A.P. takto: *„Mají pocit, že mají na všechno nárok, že se jim musí ve všem vyhovět a stát je musí živit a postarat se o ně“* (A.P., 15.3.2009). Dodala však, že to tak není u všech Romů, ale u většiny ano. Podobně i odpověděly i zbývající úřednice sociálního odboru.

Úřednice kontaktního místa ve většině uvedly, že ke konfliktům na jejich pracovišti dochází. Nejedná se však pouze o konflikty s Romy, ale i se zástupci většinové společnosti. Především se jedná o nepochopení ze strany klienta ve věci

⁸ Tento obraz, který si úřednice tímto o svých klientech vytváří, není samozřejmě zcela směřodátný, ale z určité části napomáhá při řešení daného problému.

⁹ Úřednice úřadu práce – konkrétněji kontaktního místa státní sociální podpory

potřebných dokladů a administrativních procesů. Jedna z úřednic Š.R. uvedla v rozhovoru toto: „*Snažíme se všem vyhovět, ale nemáme čas na to, abychom se každému věnovaly individuálně*“ (Š.R., 15.3.2009)

5.1 Obraz Roma - klienta

Následný okruh otázek jsem jak v dotazníku tak v rozhovoru zaměřila na to, koho úřednice pokládají za Roma, zda si myslí, že Romové (osoby, které ony samy tak označují) mají nějaké specifické vlastnosti a kulturní návyky. K těmto otázkám mi podaly rozsáhlé odpovědi opět zaměstnankyně městského úřadu. Úřednice kontaktního místa si stály neustále za tím, že nesmí rozlišovat mezi svými klienty a mnohdy ani do dotazníků nic konkrétnějšího nevyplnily.

Jedna z úřednic sociálního odboru městského úřadu H.J. se vyjádřila o tom, kdo je podle ní Romem následovně: „*O Romech platí totéž, co o jakémkoliv jiném národu – jsou mezi nimi bezva lidé, ale i pitomci. Potíž je v tom, že nepřizpůsobivých Romů je, vzhledem k počtu jejich populace, procentuálně výrazně víc než přizpůsobivých. To, že se většina Romů nechce přizpůsobit sociálním a hygienickým standardům majority, není chybou většinové společnosti*“ (H.J., 20.3.2009). Úřednice odpověděly většinou tak, že za Roma považují osobu, která se k tomuto etniku hlásí a která vede způsob života, který toto etnikum vyznává. Způsob života Romů považují úřednice za jiný, odlišný od způsobu života české společnosti, a to zejména proto, že Romové vyznávají jiné hodnoty než Češi. Mezi těmito hodnotami pak dávaly do kontrastu zájem o rodinu a nezájem o práci. Uvádím příkladem odpověď M. Š.: „*Nejdůležitější hodnotou je pro ně zaměření se na rodinu, ne na práci*“ (M.Š., 20.3.2009). Úřednice se však shodly na jedné další charakteristice, která Romy odlišuje. Bez hodnotícího stanoviska, tedy v rovině pouhé deskripce uváděly, že Romové mají podle nich své typické fyzické rysy; jmenovaly především barvu pleti. Za Roma tedy úřednice označují občana České republiky, který má tmavou pleť a pochází z romské rodiny. Rodinný původ Romů, pobírajících dávky, je úřednicím znám,

neboť úřednice, jak jsem se již zmínila, pocházejí ze stejného města jako Romové a velmi dobře znají je i jejich rodiny.

Úřednice na Romy pohlíží jako na občany města. Pohlíží na ně jak kladně, tak záporně, jednotlivce vidí v jejich individualitě, ve sjednocujícím pohledu registrují především jejich sociální situaci. To, že někoho považují za Roma nevytváří prostor pro to, aby mu nevyšly vstříc. Jejich názor na státní podporu je formován praxí a komunikací s těmito pobírateli dávek.

Shodně úřednice v dotazníku uvedly, že právě dlouhodobá nezaměstnanost živelů mnoha romských rodin a jejich závislost na dávkách sociální pomoci vede k utvrzování předsudků, že Romové jsou líní a zvyklí parazitickému způsobu života.

Zaměstnankyně kontaktního místa úřadu práce byly, jak jsem již uvedla, k otázkám, jimiž jsem sledovala jejich názor na osobitost a „jinakost“ Romů, velmi skeptické. Nechtěly mi podat informace o tom, koho pokládají za Roma, což je z profesionálního hlediska správné, ale pro výzkumníka dosti obtížné. Pouze uvedly, že Romem je ten, který se k této etnicitě a romské národnosti hlásí. Dvě úřednice poté dodaly, že na výši sociální dávky nemá vliv, kdo je jaké národnosti, ale že ony v soukromém životě (toto zdůraznily) považují za Roma člověka typicky tmavé pleti. Na můj dotaz, co myslí typicky tmavou pletí, již odmítly odpovědět, z důvodu obavy z nařčení ze xenofobie a rasismu. Romové podle těchto úřednic mají specifické osobní vlastnosti, ale nebylo mi sděleno jaké. Pouze jedna z úřednic uvedla tu specifickou vlastnost - že jsou hluční.

5.2 Názor úřednic na diskriminaci Romů

Na otázku, zda-li si úřednice myslí, že jsou Romové v České republice diskriminováni uvedly všechny, bez rozdílu pracoviště, že ano, a to především při hledání nového zaměstnání, či přímo v zaměstnání. Úřednice A.P. městského úřadu k této problematice při rozhovoru řekla: *„Klientka, která žije po rozvodu v podnájmech uvádí, že při hledání zaměstnání je vždy dána přednost „bílé*

uchazečce“. Pokud se jí zaměstnání podařilo sehnat, tak byla propuštěna mezi prvními“ (A.P., 5.4.2009) Další úřednice městského úřadu H.J. uvedla tvrzení, které pak ovšem vzala zpět a svůj výrok se snažila změnit. Tvrdila toto: „Romové se setkávají s diskriminací v komunikaci mezi nimi a většinovou společností. Myslím, že k diskriminaci dochází nejen v zaměstnání, ale i na úřadech a třeba i v jednání s policií“ (H.J., 5.4.2009). Výrok o diskriminaci na úřadech a policii chtěla vzít zpět, já ho však považuji za velmi zajímavý a snažila jsem se na něj dále vyptávat. Dostalo se mi pouze odpovědi, že zmiňovaným úřadem nemá na mysli své pracoviště.

Dalším výrokem H.N., týkajícího se diskriminace Romů byl tento: „Myslím si, že Romové jsou v našem městě často diskriminováni i v kulturních zařízeních a restauracích. Na stolech většiny podniků v našem městě nalezneme cedulky s nápisem „reservé“ a zeptáte-li se barmana, zda-li je stůl opravdu pro někoho rezervován, odpoví, že nikoli, že se k němu můžeme usadit“ (H.N., 6.4.2009). Toto tvrzení potvrdila i spolupracovnice této úřednice H.J. se slovy: „S tímto jsem se setkala také a jelikož barmana v jistém baru znám, zeptala jsem se, proč jsou stoly „reservovány“? Odvětil přímo, že je to kvůli Romům, aby přijdou-li do podniku, si neměli kam sednout a podnik o to rychleji opustili“ (H.J., 6.4.2009).

Osobní pohled na Romy je v případě těchto úřednic velmi dobrý. Naznačuje snahu o pochopení příčin jejich sociálního chování, a také citlivost pro změny v tomto chování. Dostalo se mi odpovědi od K.S., že: „Každá skupina lidí, která se na sociálním odboru ocitla a liší se, jako je tomu v případě několika Romů, se u nás snaží přežít tak, jak je to naučila jejich rodina a vlast a tak, jak jim to dovolí většinová společnost“ (K.S., 6.4.2009). Další z úřednic správního a sociálního odboru městského úřadu A.P. odpověděla při rozhovoru na otázku osobního pohledu na Romy následovně: „Romové, i když se to na první pohled možná nezdá, se pomalu mění. U mnohých z nich se zlepšuje vztah k práci, snaha získat vzdělání a začlenit se do většinové společnosti. Myšlení většinové společnosti se jakoby přibližuje i romská tradiční kultura. Jsou to jednotlivé případy rodin, proto si myslím, že by sociální práce s Romy měla probíhat více individuálně.

Tuto práci by měli vykonávat třeba kvalifikovaní Romové. Přesto všechno je jasné, že celospolečenský pohled majority na Romy jako etnikum přetrvává stále v negativním hodnocení“ (A.P., 6.4.2009).

Úřednice městského úřadu vnímají diskriminaci Romů na různých úrovních občanské společnosti České republiky, úřady nevyjímaje. Z této diskriminace v rámci úředních kontaktů jednoznačně vylučují své pracoviště a při vysvětlování příčin diskriminace pak neoperují se stereotypními soudy.

Úřednice kontaktního místa úřadu práce uvedly pouze problém diskriminace v zaměstnání. Je pravda, že tyto úřednice se setkávají s problematikou diskriminace zaměstnání nejvíce, neboť pracují pod záštitou úřadu práce. Mně toto navozuje myšlenku, že úřednice nemají nijak hloubější přehled o romské problematice a fungují pouze jako zaměstnanci státu, kteří plní svůj úkol, o který se dál nezajímají. Na otázku osobního pohledu mi úřednice hlouběji neodpověděly. Pouze se zmínily, že jejich pohled je stejný jako na každého občana České republiky.

Základním stanoviskem úřednic kontaktního místa bylo distancování se od diskriminace Romů.

5.3 Možné příčiny diskriminace Romů

Dále mé otázky směřovaly k tomu, kde samy úřednice vidí ohnisko romské problematiky, diskriminace Romů a dalších negativních jevů, se kterými se setkávají.

Úřednice sociálního odboru odpověděly, že problém shledávají v nízké kvalifikaci Romů na určitou pracovní pozici. Rovněž neochota zaměstnavatelů přijímat zaměstnance z řad romského obyvatelstva označily za velmi častý jev a často zmiňovaný problém. Zaměstnavatelé mají strach přijímat Romy také kvůli vysoké kriminalitě v rámci jejich populace. Některé z nich nemotivuje ani současný sociální systém a samozřejmě mají ve většině případů nízké vzdělání – část z nich nemá ani vzdělání základní. Mezi zmiňované problémy Romů patří,

dle úřednic, také jiný systém kulturních návyků, konkrétněji jiný, negativní vztah k práci - nedostatečné hygienické návyky. Úřednice M.Š. se zmínila i o vnitřním problému Romů - lichvě, se kterou se bohužel Romové setkávají. S tímto jevem, však nejsou s to nic dělat, protože Romové odmítají říci více či své tvrzení posléze popřou. Ve svých odpovědích k problematice vzdělání, se úřednice opět zmínily o zlepšení situace. Zopakovaly skutečnost, že se Romové v mnoha případech snaží vzdělání dokončit a absolvovat alespoň střední školu či učební obor.

Příčiny romské nezaměstnanosti pak shledávají ve zmiňované nízké vzdělanosti, kriminalitě a u některých jedinců v cíleném vyhýbání se práci. Jedna z respondentek A.P. uvedla, že: „*Problém nezaměstnanosti a dalších negativních stránek Romů (špatné hygienické a sociální návyky) vzniká již v rodině a má na toto vše velký vliv právě výchova*“ (A.P., 18. 4. 2009).

5.4 Sociální zabezpečení jako motivace změny

Na otázku, zda si úřednice sociálního odboru městského úřadu myslí, že systém sociálního zabezpečení Romy motivuje, odpověděla K.S.. následovně: „*K tomu, že nabyla v platnost nová právní úprava v oblasti sociální péče zabývající se poskytováním dávek sociální potřeby a vztahující se k životnímu minimu, vedla skutečnost, že bývalá úprava nebyla dostatečně náročná v tom smyslu, že podmínky pro její získání nebyly tak náročné a motivující a tudíž byla poskytována i občanům, kteří je nepotřebovali a zneužívali. Někteří pobíratelé pak odmítali pod různými záminkami nabízenou práci a účelově se tak stávali dlouhodobými příjemci sociálních dávek, závislími na ekonomicky aktivní společnosti. Tento způsob byl tudíž silně demotivující*“ (K.S., 18.4.2009). A.P. k tomuto dodala, že: „*Z toho důvodu Ministerstvo práce a sociálních věcí připravilo změnu celého systému poskytování pomoci osobám v hmotné nouzi, aby tak byl systém efektivnější a spravedlivější. Cílem bylo zdravě motivovat lidi k práci, k aktivnímu hledání zaměstnání a bojovat tak proti pasivitě. Změny se objevily (jak je zmíněno již ve druhém článku o státní sociální podpoře) v případě*

rekonstrukce životního minima a nového hodnocení okruhu společně posuzovaných osob“ (A.P., 18.4.2009).

Změnou jest i to, jak uvedla pracovnice kontaktního místa H.F., že: *„Životní ani existenční minimum nezahrnuje nezbytné náklady na bydlení (jako tomu bylo dříve) Ochrana v oblasti bydlení je v současné době řešena v rámci systému státní sociální podpory, kde se poskytuje příspěvek na bydlení a také je možnost požádat v rámci sociální péče o doplatek na bydlení“ (H.F., 21.4.2009)*

Další z odpovědí úřednice sociálního odboru H.J. výše zmíněné rovněž potvrzuje a je následující: *„Myslím si, že současný systém sociálních dávek Romy více motivuje k vyhledávání zaměstnání, než tomu bylo u systému předešlého. Částky dle zákonů o existenčním a životním minimu jsou poměrně nízké a nestačí jim na pokrytí základních potřeb. Ovšem na druhé straně v některých případech, i při snaze najít si zaměstnání, se jim to nepodaří a rodina je nucena dlouhodobě žít na dávkách hmotné nouze“ (H.J., 21.4.2009).*

Jedna z pěti zaměstnankyň sociálního odboru H.N. na položenou otázku odpověděla následovně: *„V současné době většinu Romů systém sociálních dávek motivuje a to z toho důvodu, že jsou podstatně nižší než byly. Lidé musí dokládat, kde si hledají zaměstnání, musí, při hledání zaměstnání, mnohem více spolupracovat s úřadem práce, který nabízí i řadu rekvalifikačních kurzů“ (H.N., 21.4.2009).*

„Vzhledem k tomu, že většina Romů žije v jednom bytě nebo domě s dalšími příbuznými, nesplňují procentuálně podmínky dle zákona o možnosti na příspěvek a doplatek na bydlení. Tudiž neberou žádné náklady spojené s bydlením“ jak úřednice H.N. dodala.

Odpovědi na mé otázky směřující k úřednicím kontaktního místa úřadu práce byly odpovězeny opět velmi stroze. Úřednice převážně uvedly, že co se týče motivace či demotivace současného systému vyplácení sociálních dávek, tak neví, jak mají odpovědět, neboť se o tuto problematiku nijak nezajímají. M.S. odpověděla, následovně: *„Systém je spíše nemotivující, neboť Romové (a ostatní*

spoluobčané) pobírají dávky i pokud jsou dlouhou dobu nezaměstnaní a tato skutečnost je nijak nenutí svou situaci měnit“ (M.S., 22.4.2009). Kromě této odpovědi, jsem se také od J.P. dozvěděla toto: „Přístup pobíratelů je odlišný v tom smyslu, že nastavený systém někoho motivuje, ale jiného nikoli. Tento přístup je tedy individuální“ (J.P., 22.4.2009).

Výše uvedený okruh otázek mne motivoval v pozdějším rozhovoru k tomu, abych se zeptala na to, jestli jsou úřednice toho názoru, že by bylo lepší, aby stát poskytoval Romům místo peněžní podpory podporu lístkovou (tzn. Poskytovat jim lístky na jídlo, ošacení a další předem dané komodity).

Odpovědi úřednic sociálního odboru byly záporné. Neboť je třeba posuzovat každý případ individuálně a to z toho důvodu, že je řada Romů, kteří dokáží s finančními prostředky hospodařit řádně. Tito by na takovém lístkovém systému byli zbytečně bití. Další názor H.J. zněl takto: „*Jsem proti lístkové podpoře, protože pokud si Romové budou kupovat jídlo na lístky (stravenky) za které si nebudou moci koupit to, co budou chtít, budou zakoupené jídlo prodávat dál pod cenou, aby měli peníze na další věci, na které by se jim jinak peníze nedostávaly. Takový systém by akorát otevřel dveře dalšímu těžko řešitelnému problému“ (H.J., 22.4.2009).*

Diametrálně odlišný je opět pohled zaměstnankyň kontaktního místa. Ty, pokud neberu v potaz dvě z nich, které se k dané otázce nechtěly vyjádřit, protože o této problematice nepřemýšlejí, tak zbylá část sociálních pracovníků je pro, aby lístková podpora byla zavedena. Mezi úřednicemi se objevil názor, že by se část dávek mohla vyplácet peněžní formou a část formou lístkovou.

5.5 Relevance státní sociální péče

Závěrečné téma otázek se týká toho, zda si sociální pracovníci myslí, že stát Romům poskytuje dostatečnou sociální péči a podporu. Dále mne zajímalo, jaké optimální řešení funkčnosti tohoto sociálního zabezpečení by úřednice navrhovaly.

Úřednice sociálního odboru jsou toho názoru, že stát dostatečnou péči Romům poskytuje. H.J. zdůvodnila svůj názor následovně: „*Stát poskytuje Romům kvalifikované sociální a právní služby v romských komunitách. Prostřednictvím těchto služeb jim stát napomáhá s hledáním pracovních příležitostí, pomáhá jim se zvyšováním kvalifikace, zprostředkovává jim kontakty s úřady a jednání s nimi*“ (H.J., 22.4.2009).

Úřednice A.P. uvedla: „*Stát vyplácí značnou část peněz na podporu lidí, kteří ji potřebují. Myslím, že v tomto problém není. Problém, dle mého názoru, je třeba hledat v tom, co vede Romy k tomu, že se dostanou k závislosti na dávkách.*“ (A.P., 22.4.2009).

Optimální řešení této situace dle těchto úřednic neexistuje. Nicméně všechny shodně uvedly, že by se měl klást důraz na vzdělanost Romů a větší uplatnění Romů na trhu práce. Bylo by třeba zavést sociální práci přímo v terénu, která by umožnila zabývat se konkrétními případy vyloučení Romů a jejich rodin a to hlavně v regionech, kde je jejich velká koncentrovanost.

M.Š. tvrdí: „*Mělo by se napomáhat zvyšování školní úspěšnosti romských žáků, aby nedocházelo k jejich vyčlenění z hlavního vzdělávacího proudu. Odstraňovat handicap, se kterými romské děti nastupují do vzdělávacího procesu. Optimální by bylo zavedení přípravných ročníků, samozřejmá existence pedagogických asistentů, možnost doučování atd*“¹⁰ (M.Š., 22.4.2009).

A.P. upozorňuje na jednu věc: „*Neustále ze všech stran slyšíme, jak Romové zneužívají sociální dávky. Znamená to, že Romové dostávají jiné dávky než ostatní obyvatelé České republiky? Je třeba si uvědomit, že tomu tak samozřejmě není. Všichni, pokud splňujeme určité zmíněné požadavky potřebné k tomu, abychom se mohli stát pobírateli dávek, dostáváme stejnou státní podporu. Dostáváme, stejně jako každý další občan pouze ty dávky, na které máme nárok a pokud tomu tak není, není to chybou Romů, ale chybou vlády současné i minulé. Pokud se Romům (a nejenom jim) nevyplatí chodit do práce, tak se potom nemůžeme divit, že tam opravdu nechodí.*“ (A.P., 22.4.2009)

¹⁰ Ve zkoumaném městě neexistuje žádný vzdělávací program pro romské děti. Je zde pouze pomocná škola.

Stejně jako úřednice sociálního odboru, tak i úřednice kontaktního místa, mají stejný názor a myslí si, že stát dostatečnou podporu pobíratelům poskytuje. Vesměs se zmiňují také o tom, že množství financí, které stát k těmto účelům uvolňuje je dostatečné. Problém, který vidí je v motivaci pobíratelů ze strany státu k tomu, práci si hledat a snažit se svou situaci pro stát efektivně řešit.

Optimálním řešením je dle nich podpora zaměstnanosti a vzdělanosti Romů. Názor M.S. toto dokládá: *„Jedním z důvodů, proč Romové pobírají sociální dávky je ten, že prostě nemají možnost sehnat práci. Romové si nám často stěžují, že pro ně práce není a v mnoha případech se setkávají s tím, že pokud jim je přislíbena po telefonu, tak v okamžiku osobního setkání se zaměstnavatelem, práce pro ně najednou není, je již obsazena a podobné další neetické reakce ze stran zaměstnavatelů“* (M.S., 22.4.2009).

J.P. v rozhovoru dodává: *„Na druhou stranu mají Romové špatnou pověst, protože jsou bráni jako ti, kteří nemají chuť pracovat a nejsou dobrými zaměstnanci, což v některých případech může být pravdou, ale zamysleme se nad tím, že i v řadách neromských obyvatel se s tímto postojem k práci setkáváme dosti často“* (J.P., 28.4.2009).

H.N. v rozhovoru řekla toto: *„Pokud by vláda měnila sociální systém v ještě efektivnější, musela by postupovat velice opatrně a učinit řadu nedělitelných kroků. Měla by změnit systém poskytování sociálních dávek a dát zároveň Romům šanci získat zaměstnání. A nejenom Romům by měla dát tuto šanci, nýbrž všem, kdo ji budou potřebovat“* (H.N., 28.4.2009).

Dalším krokem by mělo být, jak A.P. uvedla: *„Podpora státu v oblasti vzdělávání, zmíněném zaměstnání a bydlení. A především podpora těch, kteří o toto vše budou stát. Tím mám na mysli, že by měli dostat přednosti ti, kteří budou aktivní a budou mít snahu dostat se ze své tíživé sociální situace“* (A.P., 28.4.2009).

Podpora aktivních Romů je pro ně velmi motivující a pokud zjistí, že je to velmi

výhodné, budou se i oni sami chtít podílet na zlepšení své sociální mizérie a nebudou pouze pasivně pobírat státní podporu.

Podle slov sociální pracovnice kontaktního místa H.F.: *„Romové pobírající příspěvky v hmotné nouzi a dávky státní sociální péče jsou buď taci, kteří práci nemohou sehnat kvůli nedostačujícím schopnostem; ale část z nich však chápe peněžitou podporu v nezaměstnanosti jako jistou formu mzdy a práci si ani nemají snahu hledat. Příčinou nezaměstnanosti je i nedostatečně aktivní státní politika zaměstnanosti, včetně odborného školení. Stát musí, dle mého názoru, masivně podporovat vzdělávání, zaměstnávání a bydlení a teprve poté může snížit sociální dávky“* (H.F., 28.4.2009).

6. Závěr

Výsledky mého výzkumu se týkají konkrétního města. Mnou získané poznatky nejsou zobecnitelné a interpretovatelné jako obecně platné pro situaci ani v České republice, ani ve městech téže kategorie. Jak ukázaly analýzy postavení a postojů Romů provedené v různých městech ČR, které jsou popsány v knize Dany Bittnerové, Mirjam Moravcové a kol. *Kdo jsem a kam patřím?* (např. analýza z města Rumburk, Varnsdorf, Rokycany, Praha aj.), lokální situace je významným diverzifikujícím činitelem v životě romského obyvatelstva.

Cílem mé bakalářské práce bylo ukázat, jaký názor mají úřednice, jakožto zástupkyně státu, na romskou situaci v oblasti sociálního zabezpečení. Díky ochotě zaměstnankyň městského úřadu, které mi k této problematice poskytly cenné informace a potřebné materiály, se mi podařilo interpretovat jejich postoj a mínění o efektivnosti a využitelnosti pomoci v hmotné nouzi. Bohužel jsem se setkala i s ne moc vstřícným přístupem k mému výzkumu ze strany zaměstnankyň kontaktního místa státní sociální podpory. Přesto si vážím i jejich názorů a času, který mi věnovaly. Pravděpodobně ta skutečnost, že právě tyto zaměstnankyně samy nerozhodují o výši dávky, má za příčinu to, že k této problematice a jejímu řešení přistupují ne tak aktivně a nemají o ní takový přehled, jako je tomu v případě zaměstnankyň správního a sociálního odboru ve zkoumaném

středočeském městě. Právě odpovědnost za rozhodování se v mém výzkumu ukázala jako stimulující při přehodnocení vztahu ke klientům vůbec a Romům zvláště.

Malé středočeské město, v němž jsem prováděla výzkum, i přes relativně vysoký podíl Romů v místním obyvatelstvu, zvládlo jejich integraci. Problém sociálního vyloučení Romů není problémem občanské společnosti tohoto města. Přesto Romové i v současnosti tvoří více než třetinu osob, které využívají pomoc v hmotné nouzi a pravděpodobně polovinu osob, které pobírají dávky státní sociální podpory.

Na základě zpracování získaných informací jsem došla k závěru, že názor úřednic mnou zkoumaného města na Romy se nijak zásadně neliší od jejich pohledu na většinovou společnost. Samozřejmě, že existují výjimky, ale s těmi se setkáme i v případě majority. Dá se říci, že se úřednice nesetkávají s nijak vyhocenými konfliktními situacemi v případě spolupráce s Romy.

Úřednice obou pracovišť se v úřední komunikaci deklarují jako pracovnice, které se striktně drží zásady nediferencovat žadatele podle etnického principu. Xenofobií postoje ani reprodukci ustálených soudů o Romech jsem u nich nezaznamenala.

Úřednice se oprostily o stereotypních a xenofobiích soudů. V případě prvním si vypěstovaly vztah k sociálně potřebným, včetně Romů. Od tohoto vztahu odvíjejí i své interpretace problémů romského obyvatelstva jako problémů sociálních, společných všem občanům, kteří se ocitnou v hmotné nouzi. V případě druhém odmítnutí stereotypů znamená odmítnutí zohlednit etnický původ a tabuizování Romů v příslušnosti k národnostní menšině.

Co se týká problémových Romů, zde je, dle úřednic ve zkoumaném městě, množství státem poskytovaných dávek uspokojující stejně jako informovanost Romů o nich. Stejně tak uspokojivá je obecně i funkčnost současného sociálního systému. Ve zkoumaném městě by však byla třeba užší spolupráce mezi úřady a školami, a s tím spojená snaha o lepší vzdělávání romských dětí, zároveň by byla

třeba, a to je velmi důležité, mnohem větší spolupráce obou úřadů v tomto městě – sociálního a správního odboru městského úřadu a kontaktního místa státní sociální podpory. Tyto dva úřady mají sice rozdílnou kompetenci, ale bylo by třeba, kdyby si předávaly poznatky a informace k této problematice a řešily je společně právě např. se školními zařízeními atd. „Spojku“ mezi úřady a dalšími složkami města (školami, úřady, zábavně - vzdělávacími zařízeními, atd.) by mohl vykonávat romský koordinátor, romský poradce, který ve městě oficiálně není. Takový romský poradce by romským obyvatelům města pomáhal i s vyplňováním potřebných dokumentů a pomáhal by jim při administrativních krocích, potřebných pro různé úřední záležitosti. Bylo by také užitečné zvýhodňovat ty občany města, kteří mají prokazatelnou snahu o zlepšení své situace.

Otázka sociální péče a jejího dopadu na Romy je vysoce společensky a politicky významná. O to více je nutné při výzkumu zajistit jeho etická pravidla, tím spíše, že se jedná o analýzu provedenou v malém městě a u cíleně vybrané skupiny respondentů. Základní podmínkou je dodržení anonymity získaných dat. Ve výsledné studii plním své závazky a respektuji soukromí účastníků výzkumu. Samozřejmě je i anonymita dotazovaných. Získané údaje jsem archivovala u sebe jako výzkumníka a nakládám s nimi v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb.

7. Seznam použité literatury a internetových stránek

Seznam použité literatury

Berková, Jitka (2005): *Dekáda romské inkluze 2005-2015*. Praha. Kancelář Rady vlády ČR pro záležitosti romské komunity.

Bittnerová, Dana; Moravcová, Mirjam a kol. (2005): *Kdo jsem a kam patřím? Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*. Praha: SOFIS.

Disman, Miroslav (2000): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum.

Frištenská, Hana (1999): *Romové a státní politika*. In: Romové – reflexe problému. Soubor textů k romské problematice. Praha, SOFIS.

Gabal, Ivan (2006): *Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti*. Praha: Publikace Ministerstva práce a sociálních věcí.

Gjurovičová, Jitka (1999): *Romové jako objekt státní politiky*. Praha, Themis.

Kalibová, Květa (1991): *Demografické charakteristiky romské populace*. Praha

Kepková, Michaela; Víšek, Petr (1999): *Romové v systémech sociální ochrany. Zdroje sociální distance*. In: Romové v České republice (1945 – 1998). Praha, Socioklub, s. 378 - 397

Naděžda, Břeská; Vránová, Lucie (2007): *Dávky pomoci v hmotné nouzi a dávky sociální péče pro zdravotně postižené osoby k 1.3.2007*. Ostrava: ANAG.

Romové v České republice (1945 – 1998). Kol. autorů (1999). Praha, Socioklub

Šmídová, Olga (2001): *Zdi a mosty. Česko-romské vztahy*. Praha, UK – FSV

Šimíková, Ivana: *Romové jako sociálně vyloučená skupina*. In: Navrátil, Pavel a kol. (2003): *Romové v české společnosti*. Praha, Portál, s. 56 – 73.

Strass, Anselm; Corbinová Juliet (1999): *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert & Brno: Sdružení podané ruce.

Surynek, Alois; Komárková, Růžena; Kašparová, Eva; (2001): *Základy sociologického výzkumu*. Praha: Management Press.

Šišková, Tatjana (ed); Sekyt, Viktor (2001): *Menšiny a migranti v České republice*. Praha: Portál.

Troester, Petr (2008): *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C.H.Beck.

Všetečka, Imrich (2002): *Utvárane se problémových romských seskupení v městech ČR*. In: Syrovátka, Tomáš (ed.): *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno, Georetown, s. 227 -246;

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů

Zákon č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu

Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi

Internetové zdroje

Internetové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky

<http://www.mpsv.cz>

<http://www.mpsv.cz/cs/2>

<http://www.mpsv.cz/cs/5>

Mapa sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice. Mapa jako součást projektu Ministerstva práce a sociálních věcí.

<http://www.esfcr.cz/mapa>

<http://www.esfcr.cz/mapa/index-2.html>

III. Příloha

Dotazník

je anonymní. Sleduje zkušenosti s využíváním státních sociálních dávek a pomoci v hmotné nouzi. Je sestaven pouze pro potřeby mé bakalářské práce. Všechny odpovědi jsou správné a budu je respektovat. V dotazníku, ani v bakalářské práci nebudu zmiňovat název města.

4. listopad 2008

Ivana Mertinová

1. Jste muž/žena
2. Kolik je Vám let?
3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
4. Na jakém úřadě pracujete?

V jakém oboru?

5. Kolik Váš úřad podporuje lidí?

a) Kolik lidí pobírá sociální dávky?.....

celkový počet Romové

b) Kolik lidí pobírá přídavky v hmotné nouzi?

→ příspěvek na živobytí celkový počet Romové

.....

→ doplatek na bydlení celkový počet Romové

.....

→ mimořádná okamžitá pomoc celkový počet Romové

.....

Jak dlouho je jednotliví pobírají?

Pobírají ještě jiný druh příspěvků?

c) Kolik lidí pobírá dávky státní sociální podpory?

→ opakovaně celkový počet Romové

.....

→ jednorázově celkový počet Romové

.....

6. Znáte klienty, kterým zprostředkováváte vyplácení dávek, i jinak než z úředního styku?

☐ ano ☐ ne

7. Kdo je podle Vás Romem?

8. Myslíte, že mají Romové nějaké specifické osobní vlastnosti a kulturní návyky?

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

Jaké ?

9. Jsou Romové nejčastějšími „klienty“ vašeho úřadu sociálního zabezpečení?

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

9a. Jaký druh podpory Romové ve vašem městě nejvíce využívají?

9b. Jakým způsobem se o možnostech sociálních dávek poskytovaných státem dozvídají?

9c. Existuje ve vašem městě a okrese romský poradce s tímto úkolem?

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

9e. Je s Vámi v kontaktu?

☐ ano ☐ ne

Pokud ano, v čem je pro Vás prospěšný?

Pokud ne, uvítali byste jeho spolupráci? A proč?

10. Myslíte si, že současný systém vyplácení soc. dávek a příspěvků v hmotné nouzi Romy motivuje?

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

Zdůvodněte svůj názor.

11. Myslíte si, že se Romové setkávají s diskriminací?

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

A pokud ano, tak kde?

Jaká je to diskriminace? Uveďte alespoň jeden příklad.

12. Kde vidíte jádro sociálních problémů Romů?

13. Bylo by dle Vás lepší poskytovat Romům místo peněžní podpory podporu lístkovou (tzn.

dávat jim lístky na jídlo, ošacení apod.)?

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

Zdůvodněte svůj názor.

14. Myslíte, že stát poskytuje Romům dostatečnou sociální péči a podporu?

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

Zdůvodněte svůj názor.

14a. Navrhnete optimální řešení sociální podpory Romů.

15. V čem vidíte problém nezaměstnanosti Romů?

16. Změnil/a byste něco na systému státní sociální péče? Jsou v systému trhliny?

Je zneužíván?

16a. Dochází ke konfliktům při jednání s Romy na vašem úřadě?

☐ ano ☐ ne

Pokud ano uveďte čeho se konflikty týkají

Popište nějaké konfliktní situace.

16b. Myslíte, že se Romové při jednání s Vámi nějak odlišují od ostatních žadatelů o podpory.

☐ ano ☐ ne ☐ nevím

Pokud ano, čím?

17. Jaký je Váš osobní pohled na Romy ? Jako spoluobčany?

Děkuji za vyplnění.